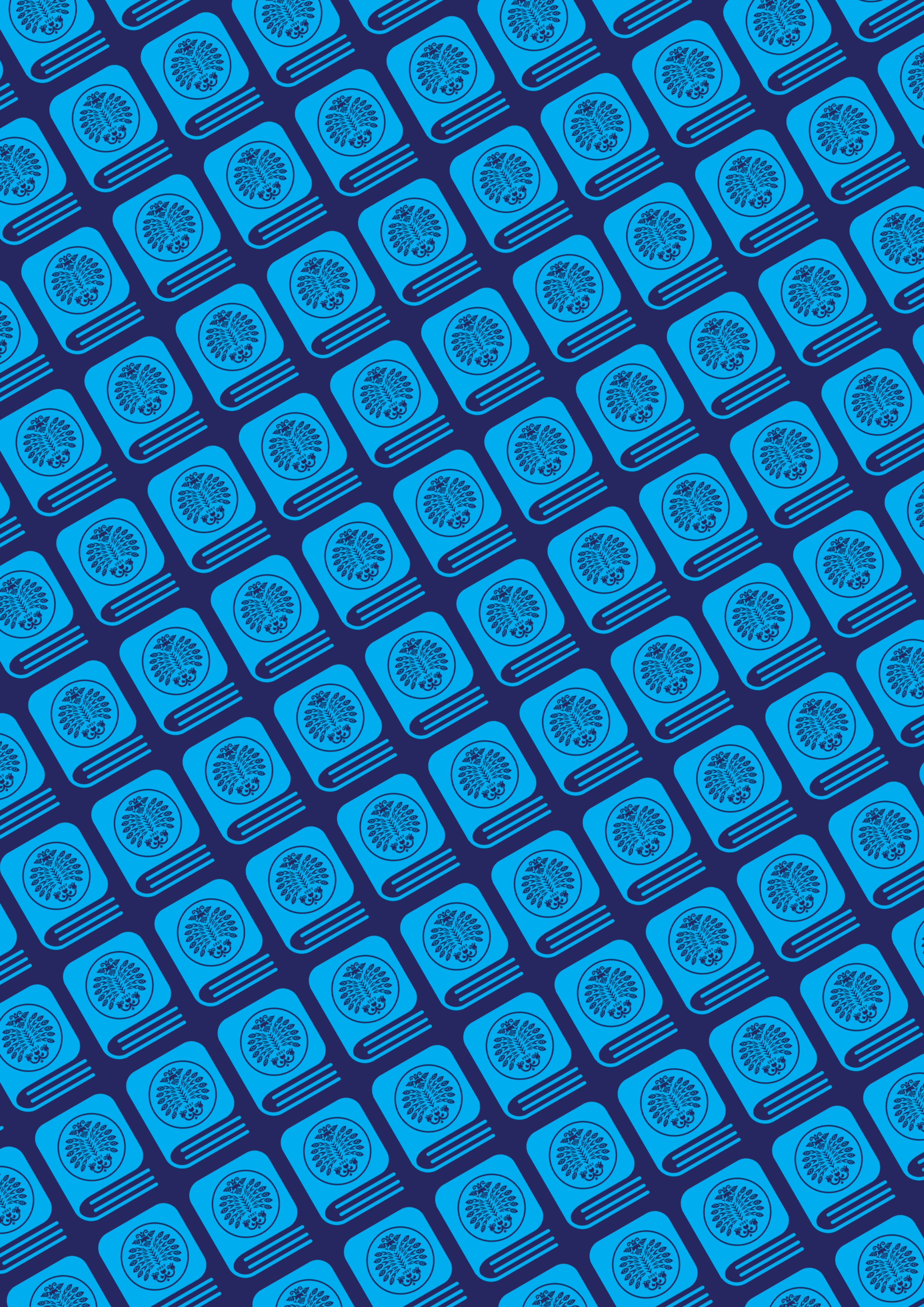
GELİŞEN TEKNOLOJİLER ve DEĞERLER

Editörler:
Fikrullah ÇAKMAK
Hüsnü AYDENİZ
Abdulvahap ÖZSOY

ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI
ATATURK
UNIVERSITY
PUBLICATIONS

Eser Adı:
GELİŞEN TEKNOLOJİLER ve DEĞERLER

Editörler:
Fikrullah ÇAKMAK
Hüsnü AYDENİZ
Abdulvahap ÖZSOY

Yayınlar Yönetmeni:
Doç. Dr. Bünyamin AYDEMİR

Dizgi ve Tasarım: Abubekir KALE

Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 1303

ISBN: 978-625-7086-59-2

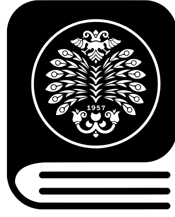

Erişim Adresi: https://ekitap.atauni.edu.tr

Atatürk Üniversitesi Yayınevi Koordinatörlüğü
Sertifika No: 42021
Adres: Prof. Dr. Fuat Sezgin Kütüphanesi Okuma Salonları Binası Zemin Kat Kampüs-Yakutiye/ ERZURUM
E-posta: atayayinevi@atauni.edu.tr
Telefon: 0442 231 62 80

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

İÇİNDEKİLER

DEĞERLER ve TEKNOLOJİ

RADİKAL GRUPLARIN DİNÎ DEĞERLERİ İSTISMARINDA TEKNOLOJİ KULLANIMI: IŞİD ÖRNEĞİ

Hanifi ŞAHİN*

Giriş

Günümüzde radikal İslamcı grup denildiğinde akla El-Kaide'nin ana rahminde varlık bulan, bir devlet gibi hareket eden, resmi adıyla İslam Devleti (İD), yaygın kullanımıyla IŞİD gelmektedir. IŞİD'in şiddet adına başvurduğu yöntemler ile mesajını yaymak için kullandığı araçlar dikkate alındığında 'radikal İslamî hareketler' olarak tanımlanan yapılar içinde oldukça farklı bir evreni temsil ettiği söylenebilir. Örgüt şöhretini büyük oranda hilafetin kurulmasını dillendirmesine değil, bu ütopyayı 29 Haziran 2014'te ilk defa gerçekleştirmesine borçludur.

IŞİD, küreselleşmenin getirdiği imkânlardan üst düzeyde istifade eden bir yapıdır. Bu bağlamda iletişim araçlarını etkili bir şekilde kullanmakta, eylemlerini yazılı veya görsel medya üzerinden servis etmekte, özellikle dünyanın her bölgesinden saflarında savaşacağı gençlerin katılımını sağlamak için internetten ve çevrimiçi sosyal medya sitelerinden aktif bir şekilde istifade etmektedir. Bu konuda gelişmiş devletleri dahi geride bırakacak etkinlikle bir performans sergilediği görülmektedir. Nitekim eski bir IŞİD militanının CNN'e verdiği röportajda "Yeni medya teknolojileri söz konusu olduğunda IŞİD herkesten çok daha üstün ve ileri bir seviyededir."[1] diyebilmektedir.

Dünyanın farklı bölgelerinden on binlerce yabancı savaşçı 'hicret gayesiyle' İslam Devleti'ne göç etmiştir. Katılımcıların oranına bakıldığında gençlerin ve özellikle sosyal medyadaki tanıtımlara ikna olmuş kadınların IŞİD'in davetine icabet ettiği görülmektedir. IŞİD propagandalarında daha çok Y kuşağı diye tabir edilen kitle ile Batılı toplumlar hedef olarak seçilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun Avrupa'dan olması IŞİD'in bu yöndeki propagandalarının başarılı olduğunu göstermektedir. Yeni

---

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi

1 Jethro Mullen, "What is ISIS' appeal for young people?", https://edition.cnn.com/2015/02/25/middleeast/isis-kids-propaganda/ (Erişim 5 Nisan 2021).

savaşçıların amacı İslam Devleti'nin sancağı altında savaşmak ve şehit olmaktır. Bu katılımların sağlanmasında en büyük katkı, IŞİD'in medya kollarının çeşitli araçlarla servis ettiği çevrimiçi yayınlardır. Yapılan propaganda faaliyetleri yeni üyelerine neye ve nasıl inanacaklarını öğretmektedir. Çevrimiçi yayınlarda evlerinde hayattan izole edilmiş muhafazakâr Müslüman kadınlar IŞİD ekiplerinin özel ilgi alanındadırlar. Bu araçlar vasıtasıyla ulaşılan kadınların örgüte katılımları sağlanmakta, eğitimlerle radikalleştirilmekte ve 'Allah yolunda cihat' mottosuyla onlara İslam Devleti hayalini gerçekleştirecek olan IŞİD'in bir parçası olma imkânı sunulmaktadır.

Kadınların örgüte katılımı konusunda IŞİD'in daha istekli olduğu görülmektedir. Cihatçı topluluğun demografik yapısına eklemlediği kadınların varlığı ve etkin katılımıyla IŞİD, tarihte ortaya çıkan diğer benzeri akımlardan ayrı bir uzam oluşturmaktadır. IŞİD bu yaklaşımıyla her iki cinsiyete de hitap ederek eksiksiz bir toplum inşa etmeyi hedeflemektedir. Fiili savaşın sürdüğü Suriye ve Irak'a gitmeleri önerilen yeni üyelerden, imkân olmaması halinde, bulundukları devletlerde IŞİD adına eylemler yapmaları istenmektedir.

IŞİD'in dinî değerlerle ilişkisine bakıldığında onların 'değer' olarak gördüğü şeylerle normalde değerler kategorisinde yapılan tartışmaların zemininin ve dayanağının oldukça farklı oldukları görülecektir. Zira IŞİD'e göre şu anda tek meşru devlet olan İslam Devleti sancağı altında Allah yolunda cihat ederek şehit olmak en yüksek dinî değerdir. Tüm bunlar, IŞİD'in yeni anlamlar yükleyerek *değer/norm* haline getirdiği bazı kavramlar sayesinde mümkün olmaktadır. Bir başka deyişle bazı kavramlar IŞİD için bir üst değer olarak işlevsel kılınmakta, tüm değerlere şekil veren bir kıstas olarak düşünülmektedir. Örneğin IŞİD'in *cihat, mürted, kâfir, darulharb/darulküfür, istişhad* gibi kavramları kullanarak kendi varlık sferini oluşturan bir 'Biz' ve 'Onlar' şeklinde dikotomik bir inşası söz konusudur. Aslında bu çaba, kurumsal Selefiliğin Afgan cihadıyla birlikte deneyimlediği bir olgu olarak önce el-Kaide'de, ardından da onun türevlerinde görülen bir özelliktir.

Günümüz Selefî ideolojisi, insani olanı ıskalayan, makasıtçı tüm yaklaşımları yorum olarak görüp reddeden, nass merkezli din yorumunun ürettiği katı, dışlamacı ve

kendinde püriten olma iddiası taşıyan bir dindarlık şekli olarak tanımlanabilir. Bu görünüm sadece bir din anlayışı değil, aynı zamanda kimlik ve en güçlü aidiyet alanı olarak da görülür. "Tüm ideolojilerde olduğu gibi Selefilik'te de öncelikle sınırları keskin bir 'biz' alanı oluşturulup ardından 'öteki' belirlenir. 'Biz kimiz?' sorusu ideolojilerde önemli bir yer tutar. 'Öteki' kimdir sorusuna; 'bizden olmayan herkes ve her şeydir' şeklinde cevap verilir. Ötekiler, sadece İslam dışındaki diğer dinlerin mensupları değildir. Aynı zamanda İslam'ın içinde olan, İslam'ı yanlış yorumlayan gruplar da 'öteki'leri oluşturur. Selefi olmayan diğer Müslüman fırka ve akımların mensupları birer 'öteki'dir. Yani 'öteki', selef ve selefi hariç her bireydir. "Selefilik'e göre 'biz'in sınırları değişmez iken, 'öteki'nin sınırları değişkendir. Radikal Selefilik'te verili 'kimlik' dışındaki diğer bütün kimlikler yok edilmesi gereken düşmanlardır. Çoğu zaman şahıslar değil kimliklerin toptan tekfiri söz konusudur."[2] Bu şekilde oluşan bir kimlik modeli hem kolektif hem de epiktir. "Kolektiftir, çünkü 'biz' ve 'onlar' söylemine dayalı bir 'BİZ' diliyle konuşulur; epiktir, çünkü 'epik bir geçmişe' (yani Asr-ı Saadete) dayalı 'mutlak bir epik gerçeklik' dillendirilir; bu epik gerçekliğe dayalı tekil İslami dünya görüşü empoze edilir.[3]

Bu çalışmada IŞİD'in dinî değerlere bakışı, kendi paradigması eşliğinde oluşturduğu değerleri yaymak için teknoloji kullanımı, yeni değerler inşası bağlamında kullandığı bazı kavramları ele alma yönetimleri inceleme konusu yapılmıştır.

1. Din-Şiddet İlişkisi ve Yansımaları

Günümüzde *terör, terörizm, fundemantalizm*, *radikalizm, radikal İslam, militan İslam, radikal dincilik, İslami terör, İslami radikalizm* gibi yaşanan süreçler neticesinde açıktan veya gizlice kelime dağarcığımıza, bir kısmı bilerek ve isteyerek, bir kısmı ise kendiliğinden giren çok sayıda kavramın varlığı söz konusudur. Bu kavramların anlam sferine ilişkin net şeyler söylenemese de yine de onların daha çok güvenlik

2 Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik: İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 46, 93; İşcan, *Gelenekten Geleceğe İslami Düşüncede Yenilik* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), 60-61.
3 Kenan Çayır, *Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 18.

kaygılarından hareketle ‘terör’ bağlamında ele alındığı ve birbirlerinin yerlerine kullandıkları görülmektedir. Konuya yalnızca ‘terör’ bağlamında yaklaşmak meselenin anlaşılması noktasında kısıtlayıcı ve sığlaştırıcı olabilmektedir. Din-şiddet ilişkisine ya da radikal İslam olgusuna yönelik bakışı terör terminolojisinin belirlediği bir çerçeve ancak terörün nedenleri ve buna yönelik çözüm önerilerini tartışmaya açabilir. Bu, radikalleşmenin epistemide ve söylem düzeyinde meydana gelen kırılmaların takip edilmesini dışarıda bıraktığı için, eksik bir tanımlama/anlama çabası olarak kalacaktır.[4]

Müslümanlar din-şiddet ilişkisi bağlamında bazı kavramların somut çıktılarına gündelik hayatlarında rastlamaktadırlar. Ancak kavramların neliği konusundaki belirsizlikler sürmektedir. Daha ilginç olanı terim özelliği kazanan bu kelimelerin somut ve gerçekten açıklayıcı bir tanımlarının yapıl(a)mamasıdır. Bunda temel problem, örneğin terör ve radikalizm gibi kavramlar bağlamında ifade edilecek olursa; mahiyeti, şekli, kullanılan araç-gereçler, etki boyutları ve temel hedefleri gibi birden çok değişkenin dikkate alınması gereğidir. Buna bir de tanımlayanların bakış açıları eklendiğinde mahiyete ilişkin farklılıklar kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu durum terör ve benzeri kavramların tanımlanmasında farklı açıklamaların ve çok sebeplilik ilkesinin merkeze alınması gerektiğini imler. Çünkü bu kavramların toplumun gündemine gelmesinde dinî, siyasi, ekonomik, coğrafi, etnik ve daha pek çok faktörün varlığı söz konusudur. Öte yandan unutulmamalıdır ki, olayları indirgemeci bir bakış açısıyla ele almak, farklı temsil düzeylerinin/farklı dünya görüşlerinin olduğu bir dünyayı reddetmek anlamına gelecektir.

Tarih boyunca din unsuru terörizmin temel özelliklerinden biri olarak gösterilmiştir. En basit şekliyle İngilizce’deki terörizm ve şiddeti tanımlayan birçok kelimenin dinî bir etimolojisi olması bunun göstergesidir. *Zealot, Assasin* ve *Thug* kelimeleri sırasıyla Yahudi, Müslüman ve Hindu inançlarını referans alan terörist gruplarla ilişkilidir. Aslında din, XIX. yüzyıla kadar terörizmin haklı gösterilmesini sağlayan nerdeyse tek olgu şeklinde işlevsel kılınmıştır. Uzun bir tarihi paylaşan din-

---

[4] Ercan Özyiğit, Radikal İslam’ın Söylemi: İslam’da Beden Siyasetleri, Cihat, İntihar Eylemleri (Ankara: Phoenix Yayınevi 2016), 12.

şiddet ilişkisinde İslam dini dışındaki inançların da önemli bir yeri olduğu görülmesine rağmen günümüzde terörizm doğrudan İslam ile ilişkilendirilmektedir. Özellikle Batı'daki karşılaştırmalı din ve terörizm çalışmalarında bu durumu detaylıca takip etmek mümkündür.[5]

Literatürde din ve terör terkibinden oluşan yeni bir kavram olan *dinî terörizmi*n farklı tanımları yapılmıştır. Bir tanıma göre dinî terör; bir dinî gelenek içerisinde aşırı uçlarda yer alan marjinal düşünceler veya inanç sistemlerinin, bazı davranışları, özellikle saldırganlığı kutsaması ve yüceltmesi durumunda ortaya çıkan terör ve şiddet eylemleridir.[6] Bir diğer tanıma göre dinî inancın onayladığı, emrettiği ya da ilahi emirle gelmiş bir amacı yerine getirmek maksadıyla gerçekleştirilen şiddet" faaliyetleri anlamına gelen *dinî terör*, farklı dinî ve mistik geleneklerde görülen köktenci fanatizmin ürünü olarak sunulmaktadır. Kutsal metinler -ki genelde tarih ve kültürü devreden çıkaran literal bir anlayışla- ya da bir din veya kült liderinin onayıyla meşruiyet kazanan dinî terörde ölme ve öldürme davranışı, aşkın bir anlam evreni içinde, kendini kurban etme, ulvî bir fedakârlık ve ilahî güce kendini sunma şeklinde anlaşılmaktadır. Çağdaş terör tartışmalarının önemli ölçüde, kutsal terör çevresinde cereyan ettiği dikkat çekerken, bir din ya da külte dayanarak eylemlerde bulunulması, günümüz terörist grupların temel belirleyici vasfı olarak sunulmaktadır.[7]

Bazı araştırmacılara göre dinin terör lehine motivasyon kaynağı olarak görülmesi teröre ciddi bir ivme kazandırmaktadır; çünkü dinî nedenlerle işlenen terör olaylarının çok daha fazla ölümle sonuçlanmasının nedenleri, radikal olarak farklı değer sistemlerinde, meşruiyet ve meşrulaştırma mekanizmalarında, ahlak kavramlarında ve dinci terörist ve laik muadili tarafından benimsenen dünya görüşlerinde bulunabilir. Dinci teröristler için şiddet her şeyden önce bazı teolojik taleplere veya zorunluluklara doğrudan yanıt olarak uygulanan kutsal bir eylem veya ilahi bir görevdir. Böylece

---

5 Engin Avcı, *Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı Örneği* (Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 66-67.

6 Bk. M. Ali Kirman, "Küresel Bir Sorun Olarak Din ve Şiddet". *Dinî Araştırmalar*, ,7/20 (2004), 320.

7 Halil Aydınalp, *İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2011 67. Ayrıca bk. K. Lerner and Brenda Lerner (Edt), "Introduction to Religious Terrorism", *Terrorism: Essential Primary Sources* (Detroit: Thomson Gale, 2006), 187.

terörizm aşkın bir boyut kazanır ve bu nedenle failleri, diğer teröristleri etkileyebilecek siyasî, ahlaki veya pratik kısıtlamaları genellikle göz ardı eder. Laik teröristler, bunu yapma kapasitesine sahip olsalar bile, nadiren gerçek anlamda kitlesel bir ölçekte ayrım gözetmeksizin öldürmeye teşebbüs ederken, bu tür taktikleri siyasi amaçlarıyla uyumlu görmezler ve bu nedenle bunun ters etkisi olacağı kabul edilir. Ancak dinci teröristler genellikle geniş tanımlanmış düşman kategorilerinin ortadan kaldırılmasını ararlar ve bu nedenle bu tür büyük ölçekli şiddeti yalnızca ahlaki açıdan haklı değil, aynı zamanda amaçlarına ulaşmak için de son çare olarak görürler.[8] IŞİD'in düşman hattı tanımında ise Amerika, mürted körfez Arap ülkeleri, Suriye'deki Nusayri Alevi diktatörlüğü, İran'daki Rafıziler ve Bağdat'taki eyalet konumundaki Şiiler yer almaktadır.[9]

2. Pragmatik Bir Araç Olarak Değer'in IŞİD Düşüncesindeki Karşılığı

Değer; oldukça basit bir anlam dizininden çoklu ve karmaşık anlamlar bağlamına günlük hayatta ve akademide kullanılan bir terimdir. Değerin neliğine ilişkin farklı disiplinlerin perspektifleri esas alınarak cevaplar vermek mümkündür. Onun çeşitli kullanımlarına ve değişen çağrışımlarına ek olarak, felsefe, ekonomi, matematik, fonetik, müzik, sanat, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi birçok alanda birbiriyle yarışan tanımların varlığı söz konusudur. Betimleyici yaklaşımla söylersek *değer*; insanî varlık alanına özgü yani insana özel bir kavramdır.[10] Değere sahip olmak, düşünebilmek, varlığı ve hayatı anlamlandırabilmektir. İnsanın 'doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü' gibi *değer yargıları* üretebilmesi bu durumun bir yansımasıdır. "Diğer bir deyişle değerler, davranışlar hakkındaki ahlaki yargılardır."[11]

Kapsamlı bir tanım ise şöyle yapılabilir: Değer; olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan özneyle ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeyle belirlenen tavır; öznenin, olana,

---

[8] Bruce Hoffman, *Inside Terrorism* (New York: Colombia University Press, 2006), 88-89.

[9] Michel Weiss-Hassan Hasasan, *IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü.* çev. E. Arzu Kayhan (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016), "Giriş" XXV.

[10] Enver Uysal, "Degerler Üzerine Bazı Düsünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler-İslamîErdemler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12/1, (2003), 52.

[11] *Toplumbilimi* Yazıları, der. ve çev. Adil Çiftçi.(İzmir: Anadolu Yayınlar,1999), 2.

olguya yüklediği niteliktir. Değer söz konusu olduğunda işe mutlaka öznenin, kişiliğin karışması gerekir. Değer, öznenin ya da zihnin teorik bir tavır ya da yöneliminden çok, pratik bir tavır ya da yöneliminin ifadesidir. Değer, öznenin ilgili nesnenin kendi kişisel amacı ve eylemleriyle olan ilişkisini ifade etmek üzere, ona, diğer niteliklerine ek olarak, sonradan eklediği bir niteliktir. Değer işte bu süreçten sonra, kendi başına ve nesnel bir biçimde değerli bir şey olarak görülmek suretiyle, nesnelleştirilir ve nesneye yansıtılır. Değer, bir ölçüt olarak, olanla olması gereken ayırımını içerir ve her zaman olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görünür.[12]

IŞİD'in değer ile ilişkisini *araçsal* ya da *pragmatik değer* olarak kodlamak mümkündür. IŞİD'in tüm amacı insanların kendi idealleri uğruna savaşıp ölmelerini sağlayacak bir sistem kurmaktır. Bunu da İslamî düşüncenin temel kavramları üzerinden inşa edilen bir din anlayışıyla yapmaktadır. Dolayısıyla IŞİD nihilist bir hareket olarak görülemez; zira o, dünyayı kendi paradigması eşliğinde değiştirmeyi hedeflemektedir. IŞİD farklı düşünce yapılarına imkân tanıyacak tevil vb. şeyleri reddeder, çünkü farklılaşmanın oluşması iş yükünü artırır, homojeniteyi bozar, ya da heterojenliği tetikler.

IŞİD-değer ilişkisinde tanımların bir önemi yoktur; önemli olan değerin özellikleri/ işlevselliğidir. Bu noktada Schwartz'in tespit ettiği değerlerin beş özelliğine vurgu yapılabilir. Değerler; (i) Bir inanç durumudur, (ii) ait olunmak istenilen veya kabul gören bir hâldir, (iii) belirli durumları aşmaya yöneliktir, (iv) olayların ve insanların davranışlarının seçimine veya gelişimine rehberlik eder ve (v) önceki değerlerin oluşturduğu bir sistemin, diğer değerlerde oluşturduğu öneme bağlı olarak düzenlenir.[13]

IŞİD-değer bağlamında odaklanılması gereken nokta tam olarak burasıdır. IŞİD'in değer ve benzeri anlam kategorilerini tanımlayacak ne fikri altyapısı/entelektüel backgroundu ne zamanı ne de niyeti vardır. Değerlerin farklı kullanımları söz

---

[12] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000), 221.

[13] Salim Atay, "Türk Yönetici Adaylarının, Siyasal ve Dinî Tercihleri ile Yaşam Değerleri Arasındaki İlişki", *Değerler Eğitimi Dergisi,* 1/3, (2003), 88.

konusudur. Değer, bazen yaşam biçimleri arasındaki tercihler, bazen de insanın dünyadaki yeriyle ilgili temel hipotezler biçiminde kavramlaştırılmaktadır. Bazen de kişinin kendini değerlendirmesi, seçim yapması ve kendini bir şeye adaması seklinde de kullanılmaktadır. Aynı zamanda değer, *ethos*, *zeitgeist*, *weltanschauung* gibi sözcüklerle ifade edilen bir çeşit ortak dünya görüşüne gönderme yapmak için de kullanılır.[14] IŞİD mensuplarının zihni yapısı daha çok mutlak doğru/referans kod olarak gördüğü inançları doğrultusunda anlamlar yüklediği kavramlar üzerinden sonuç odaklı çalışmaktadır. Bir başka deyişle IŞİD, spekülatif olanın peşinde değildir, çünkü bu güvensizliktir. İşte burada değer-eylem ilişkisinin tespiti önem arz etmektedir. Zira değerlerin insan duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakından ilişkisi vardır. Bu nedenle pek çok sosyal bilimci değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu düşünmektedir.[15] Öte yandan IŞİD mensuplarının değerleri nasıl algılıklarına dair henüz *değerler ölçeği* geliştiril(e)memiştir. Onların düşüncelerinden hareketle arkeolojik bir okuma yapılarak kavramlara yükledikleri anlamlar üzerinden zihniyetleri çözülebilir.

Batılı analistlerin İslamî hareketleri anlamadaki zorluklarından biri, mensupların eylemlerini şekillendirmede inancın rolünü doğru takdir edememeleridir. Çünkü inancı analitik bir kategori olarak tanımlamak ve ölçmek zordur. Özellikle de IŞİD gibi kendi içinde sürekli karılmalar yaşayan bir harekette bunu yapmak daha da zordur. İnancın bu konudaki etkileyici katkısı küçümsenemez. IŞİD bunu, istismar ettiği kavramlarla sağlamaktadır. Maddi imkânlara ve üst düzey eğitime sahip olmalarına rağmen tüm konforunu IŞİD'in çağrısına uyarak terk edip IŞİD ordusuna katılmalarını sağlayacak motivasyon kaynaklarının tespiti önemlidir. Bu bağlamda iki sorunun cevabı ısrarla takip edilmelidir. İlki; IŞİD'in "gerçekten İslami" olup olmadığı ve eylemlerinin/yöntemlerinin İslamî değerlerle örtüşüp örtüşmediğidir. İkincisi ise IŞİD'e katılan yabancı askerlerin dinî bilgi seviyelerinin ne kadar olduğudur?

---

14 Sefer Yavuz, *Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma* (*Çorum Örneği*) (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 27.

15 Bk. M Ersin Kuşdil- Çiğdem Kağıtçıbaşı,"Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı", *Türk Psikoloji Dergisi* 15/45 (2000), 60.

İlk sorunun IŞİD açısından bir anlamı yoktur. IŞİD'e yönelik Suud kaynaklı bazı eleştiriler olsa da onlar dikkate değer bulunmamaktadır. Zira *Al-i Selul*'e (Suud ailesi) yani Suud yönetimine eklemlenmiş "kiralık kalemler" olarak görülen *sahve* uleması tarafından ileri sürülen eleştiriler pek de ciddiye alınmaz. *Dabiq* ve *Kostantiniyye'*de bu konu mustatil olarak tartışılmıştır.[16] Bu bağlamda IŞİD'in arkasında Batı veya bölgenin gizli ellerinin olduğunu, IŞİD'in beslenip büyütüldüğü, aksi halde kısa sürede ortaya çıkıp bir devlet gibi hareket etmesinin imkân dışı olduğuna vurgu yapılarak IŞİD'in belirli hedefleri gerçekleştirilmek ve İslam'ın imajını bozmak için kurulmuş aparat bir hareket olduğu ifade edilir. Ebu Gureyb gibi Irak'ta Müslüman coğrafyanın bile isteye kaosa sürüklenmesi ve ardından terörü bir yöntem olarak benimseyen IŞID gibi yapıların kurtarıcı model olarak gösterilmesi bir post kolonyal yöntemin ürünüdür. Bu yolla İslam ülkeleri kontrol altına alınmaktadır. Bu eleştiriler şöyle ifade edilir: "Âlimleri ve davetçileri tarafından kendisine çağrıldığınız şu İslam'a imkân tanınırsa size ancak DAİŞ'in devleti gibi bir devlet, onun uygulamaları gibi uygulamalar ve Ebu Bekir el-Bağdadi gibi bir halife getirecek. Haydi bakalım, hangisini seçiyorsunuz? Aynı şekilde zorba Arap sistemleri de eli kolu bağlı halklarına der ki: Bunların arzuladığı en ideal yönetim işte şu DAİŞ'in yöntemidir. Onu kabul ediyor musunuz?"[17] Bu ve benzeri ifadelerle içeriye ve dışarıya IŞİD tehlikesi gösterilerek insanların mevcut koşulları kabule zorlanmaları söz konusudur. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre IŞİD'in en olumsuz yönü, yapıp ettikleriyle İslam'ın hakikatlerine vakıf olamayanlarda oluşturduğu korkunç İslam imajıdır. Bunun en büyük zararı mutedil İslamî hareketlere olurken bundan en çok kar edenler ise seküler sistemlerdir. Öte yandan İŞİD'in uyguladığı şiddetin İslam'ın temel kaynaklarından destek bulması mümkün görülmemekte, onların bu konuda yanlış yaptıklarında ittifak halinde oldukları, onların uygulamalarıyla kendilerini bu anlamda İslamî hareketlerden ayrı tutukları ifade edilir.[18]

---

16 IŞİD metinlerinde Suud ailesini tanımlamak için *al-Salul* ifadesi sıklıkla kullanılmaktadır. Amaç Suud ailesi ile meşhur münafık Abdullah b. Ubey b. Selül arasında özdeşlik kurmaktır. Bk. "Know Your Enemy: Who Were the Safawiyyah?", *Dabiq* 13 (1437), 12.

17 Ali Bapir, *Tekfir Anlayışını Yıkmak*, çev. Hasan Kutulma (İstanbul: Etiket Yayınları, 2019), 140.

18 Bapir, Tekfir Anlayışını Yıkmak, 148.

İkinci sorunun yani IŞİD'e katılan yabancı askerlerin dinî bilgi seviyesinin ne olduğu sorusuna yönelik cevap için istatistiki bir araştırmaya atıf yapılabilir. Buna göre IŞİD içinde yer alan üç bin kişiyle -ki bu rakam araştırmanın yapıldığı dönemde yüzde 10'a tekabül etmektedir- yapılan bir anket çalışmasında büyük çoğunluğunun Şeriat hakkındaki bilgilerinin "zayıf" olduğu, bu savaşçıların çok az bir kısmının Şeriat konusunda ileri eğitim aldıkları tespiti yapılmıştır. Araştırmaya göre bu problem değildir; zira Şeriat hakkında derinlemesine vukûfiyet hiçbir zaman halklara nasip olmamıştır. Bu konuda öncelik, hayatlarını bu meseleleri incelemeye adamış olan ulemaya aittir. Dolayısıyla herhangi bir IŞİD'linin Şeriat hakkındaki bilgisizliği merkeze alınarak onun dinî duygularının ve hatta bilgisinin derinliğini eleştirmek, sıradan bir Amerikan vatandaşının bir avukat kadar Amerikan hukukunu bilmediği için eleştirilmesine benzer ki, bu da doğru bir yaklaşım olamaz.[19]

IŞİD'e katlımlar ve öğrenme süreçleri kendi paradigması eşliğinde gerçekleşir. Amaç istenilen düzeyde insan yetiştirmektir. Aslında bunu "Öğrenme-Yaşatma-Geliştirme-Aktarma" işlemlerinin zincirleme devam ettiği süreçler üzerinden okumak mümkündür. Zira bu süreç sayesindedir ki; (i) bireylerin bilişsel (zihinsel ve zekâ bakımından) gelişmesi, (ii) bireylerin ahlaki ve moral kimlik kazanması, (iii) insanın kişiliğinin ve benliğinin gelişmesi (bireysel ve sosyal kimlik kazanımı), (iv) bireyin içinde bulunduğu grubun değer, norm ve temel tutum-davranış örüntülerini öğrenmesi, bunları içselleştirmesi, (v) genel anlamda içinde bulunulan fiziki ve sosyal çevrede kabul gören ve beklenen; bunun da ötesinde bu çevrelerle iletişimin sürdürülebilmesi için zorunlu olan her türlü yetenek ve yeterliliğe sahip olabilmesi mümkün olmaktadır.[20]

3. IŞİD'in Değerleri Transferinde Teknoloji Kullanımı

IŞİD, Orta Doğu'da güven ve bölge kazandıkça, sosyal medya aracılığıyla etkisini savaş alanlarının çok ötesine taşımıştır. Sosyal medyanın örgüte katılımları

---

[19] Yassin Musharbash, "An Analysis of 3000 Islamic State Entry Documents", http://abususu.blogspot.com/2016/04/an-analysis-of-3000-islamic-state-entry.html (Erişim 10 Mayıs 2021.)

[20] Ali Arslan, "Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8/1 (2011), 7.

sağlamada kesin bir rol oynadığını söylemek imkânsız olsa da IŞİD'e katılan Amerika ve Avrupa vatandaşlarından bazılarının merkezi yerlerde IŞİD adına eylemler sergilemeleri çevrimiçi eğitim ve propaganda faaliyetlerinin sonuç verdiğini göstermesi bakımında dikkat çekicidir. Öngörülere göre IŞİD'in sosyal medya kullanımı bugün ve gelecekte ortaya çıkacak radikal diğer akımlar tarafından kopyalanacak ve genişletilecek bir prototip olarak değerlendirilecektir. Ayrıca IŞİD bağlamında sosyal medyanın dünya çapındaki teröristler için oynadığı rolün keskin bir hatırlatıcısı olarak hizmet edeceği de ileri sürülebilir.[21] IŞİD medya içeriğinin büyük çoğunluğu -yaklaşık %70'i- devlet inşası, kimlik, hoş karşılama, bir topluluğa katılım, dini zulümden kaçma ve dini özgürlüklerin tadını çıkarma mesajlarını temsil eden bu harika hilafet ütopyasındaki mutlu sivil yaşantıya odaklanmaktadır.[22]

We Are Social tarafından hazırlanan "*Dijital in 2020*" raporuna göre dünyada yedi milyar yedi yüz elli milyon insan internete bağlanırken, üç milyar sekiz yüz milyon insan da aktif sosyal medya kullanıcısıdır.[23] Bu alan ve oranlar kendi düşüncesine hizmet edecek insan kazanmak isteyen hiçbir örgütün uzak kalamayacağı seviyelerdir. IŞİD de son derece değerli bir araç olarak gördüğü interneti ve sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanmaktadır.[24] *Facebook, Twitter* ve *YouTube* gibi platformlar IŞİD'in propagandasını gerçekleştirme ve mesajlarını tüm dünyaya eş zamanlı olarak ulaştırmada etkili birer araçtırlar. IŞİD'in medyadan sorumlu elemanları teknolojideki hızlı gelişmeleri de dikkate alarak, artan bir şekilde internet sitelerine gönderilerini yoğunlaştırmakta, yaptıkları çekimlerin kalitesini artırmakta, görsellerin arkasına ses, müzik veya resim efektleri koyarak onları daha cazip hale getirmektedirler. Yakalanan IŞID medya çalışanlarını sorgulayan Washington Post'a göre IŞID filmlerini çekmek, hazırlamak, montaj ve yayınını yapmak, aylık *Dabiq* dergisinin sayılarını hazırlamak için "yüzlerce gazeteci, video hazırlayıcısı, editörü ve yönetmeni" görev almakta,

---

21 "Hashtag Terror: How ISIS Manipulates Social Media", https://www.adl.org/education/resources/reports/isis-islamic-state-social-media (11 Mayıs 2021).
22 N. Awan Akil, "Terör Örgütlerinin Sosyal Medya Kullanımı: IŞİD Örneği" (ORSAM, 2017), 8.
23 İstatistiki veriler için bk. https://wearesocial.com/digital-2020 (Erişim 11Mayıs 2021)
24 Majid Alfifi vd."Measuring the Impact of ISIS Social Media Strategy", https://snap.stanford.edu/mis2/files/MIS2_paper_23.pdf (Erişim: 11 Mayıs 2021).

bunlar, sıradan savaşçıları kıskandıracak statü, maaş ve yaşama koşullarına sahip ayrıcalıklı, profesyonel bir sınıfı teşkil etmektedirler.[25]

IŞİD yanlısı sitelerden günde yaklaşık doksan bin civarında ileti gönderildiği tespit edilmiştir. Bu rakamın iki yüz bin civarında olduğu da söylenmektedir. Bunların bir kısmı retweet, bir kısmı otomatik ayarlanmış mesaj makineleri aracılığıyla gönderiliyor olsa da yine de bu rakamlar IŞİD'in interneti ve sosyal ağları aktif kullandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Doküman temininde zorlanmayan IŞİD, ABD'nin başta Afganistan, Irak, Suriye ve Libya olmak üzere dünyanın birçok yerinde yaptığı eylemlerin gerçek görüntülerini koyarak hem propagandasını yapmakta hem de dünyada küfrün başı olarak gördüğü Amerika'ya karşı mensuplarının nefretini diri tutmaya çalışmaktadır.[26] Amerikalı yetkililer, IŞİD ve destekçilerinin her gün binlerce tweet ve diğer sosyal medya iletileri gönderdiklerinin farkında olduklarını; ancak onlarla mücadele konusunda henüz istenilen başarıyı yakalayamadıklarını ifade etmektedirler. Güvenlik uzmanlarına göre müttefiklerin katkı sunacağı bir hava operasyonuyla IŞİD'i yavaşlatmak, sınırlarına çekilmeye zorlamak gibi kısmi başarılar elde etmek mümkündür. Ancak tüm bu çabalar IŞİD'in dijital dünyadaki hâkimiyetini engellemede yeterli değildir.[27]

IŞİD'in sosyal medya alanındaki yaygın faaliyetinin ana sonucu, dünyadaki artan nüfuzu ve küresel bir marka olarak başarıyla kendini pazarlamasıdır. Bu marka, halifeliğin arkasındaki ideolojiyi, düşmanlarına karşı zalimce savaşı gerektiren "sadık" İslam ütopyası olarak sunarken, sadıklar için sosyal adaleti, düzgün yönetimi, sahih bir dinî ve ahlaki hayatı garanti altına aldığını ifade etmektedir. Batılı izleyiciler çoğunlukla "İslam Devleti" tarafından üretilen korkunç filmlerde tasvir edilen acımasızlığa aşina olsa da, örgütün sosyal medyada sattığı ütopik fikir yeni üyeler için cazibesini

---

25 Weiss-Hassan, IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü, 212.

26 Hillary Mann Leverett, "ISIS Sends out "90,000 Social (Media) Messages a Day.", https://www.politifact.com/factchecks/2015/feb/19/hillary-mann-leverett/cnn-expert-islamic-state-posts-90000-social-media-/ (Erişim 15.Nisan 2021).

27 Eric Schmitt, "U.S. Intensifies Effort to Blunt ISIS' Message", https://www.nytimes.com/2015/02/17/world/middleeast/us-intensifies-effort-to-blunt-isis-message.html?_r=0 (Erişim 11 Mayıs 2021).

korumaktadır. IŞİD'in dijital terörizmde başarılı olması şu dört nedene bağlanabilir: (i) Batı'daki terörle mücadele ve istihbarat örgütlerinin gözetiminin gecikmesi; (ii) terörle mücadeleyi yürütenlerin gençlere yönelik anlayış eksikliğinden istifade eden IŞİD'in sosyal medyada terörün yayılmasına yatırım yapmaya devam ediyor olması; (iii) kapsamlı ve tutarlı terörle mücadele stratejisi yaratmak için kamu-özel sektör diyaloğunun oluşturulamaması; (iv) son olarak dijital teröre yönelik herhangi tutarlı bir önlem alınamamasıdır.[28]

İnterneti kendi amaçları doğrusunda kullanmaktan çekinmeyen hatta bunu dinî ideallerinin bir parçası olarak gören IŞİD, bu konuda kendilerine engel çıkartan her kurumu/ kişiyi hedefine koymaktan geri durmamıştır. Bu bağlamda IŞİD, Twitter'in CEO'sunu ve çalışanlarını ölümle tehdit etmiştir. Bu tehditlerin gerekçesi Twitter'ın terör örgütü tarafından görüşlerini yaymak ve Batılılara yönelik şiddeti teşvik etmek için kullanılan hesapları tespit ederek iptal etmesidir.[29] Örneğin 2013 Eylül'de Somali'de El-Kaide'nin Afrika'daki kollarından bir olan dört eş-Şebab üyesinin bir alışveriş merkezinde gerçekleştirdikleri saldırıyı Twitter'dan canlı yayınlamaları üzerine Twitter bu hesabı anında kapatmıştır. Ancak militanlar bir başka hesap açarak bu canlı yayını devam ettirmişlerdir. Daha sonra Twitter, şirket tarafından konulan beş kurallardan herhangi birinin ki -ilki Şiddet ve Tehditler"dir-ihlal edilmesi halinde kesin bir kararlılıkla tüm IŞİD hesaplarını kapatacağını ilan etmiştir.[30] IŞİD'in hesaplarını kapatma noktasında Twitter'dan başka bu konuda mahir olan farklı yapılar da etkindir. Örneğin hacktivist grup olan *Anonymous,* Şubat 2015'te Twitter ve Facebook'taki 1500 IŞİD hesabını hacklemiştir. Bu konuda *Anonymous ile* IŞİD arasında bir *siper savaştan*[31] dahi bahsetmek mümkündür.

---

28 Erdem Taşdemir, "Sosyal Medyada Terör Propagandası: Deaş Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 5/2 (2017), 743.

29 Annabel Grossman, "Twitter Ceo Reveals Isıs Has Threatened To Kill Him After Site Shut Down Jihadist Accounts" Twitter CEO reveals ISIS has threatened to kill him after site shut down jihadist accounts | Daily Mail Online (Erişim: 11 Mayıs 2021).

30 Brian Ries, " Twitter's Terrorist Policy", https://www.thedailybeast.com/twitters-terrorist-policy (Erişim 15 Nisan 2021).

31 Ralph Martins, "Anonymous' Cyberwar Against ISIS and the Asymmetrical Nature of Cyber Conflicts", *The Cyber Defense Review* 2/3 (2017), 95-106.

IŞİD, sosyal medyada resmi ve gayri resmi sayfalar kullanmaktadır. Bu sayfalarda IŞİD tarafından "cihat" kelimesi ön plana çıkarılarak "Sosyal Medya Cihadı" adıyla internet ortamında yaygınlaştırılmıştır. Facebook, Twitter, YouTube, sohbet odaları, bloglar, mesajlaşma sistemleri ve çok sayıda sosyal medya platformu, IŞİD'in savaşçıları ve destekçileri tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin yansıtıldığı alanlar olarak işlevseldir. Bu durum IŞİD'e propaganda üstünlüğü sağlamakta ve istediği konuları ön plana çıkararak gündem oluşturmasına katkı sunmaktadır.[32]

IŞİD'in medya kampanyalarında iki amaç söz konusudur: Birincisi dış medya kampanyası olup yapılan şiddet eylemlerinin medyada büyük yankı uyandırması sağlanarak eylemlerin şok edici etkisini artırmaktır. İkincisinde ise Amerika başta olmak üzere dünyada ve özellikle Irak'ta Müslümanlara yapılan zulümleri göstererek kendi profilini yükseltmek ve karşı tarafta bir kin uyandırmaya çalışılmaktır. Yapılan propaganda ve oluşturulan kamuoyu bölge halkı tarafından kabul görmüş ve böylelikle IŞİD'in Irak ve civarında yayılabilmesinin zemini oluşmuştur. IŞİD 2006 yılı Kasım ayında örgütün propagandasını yapmak maksadıyla hazırlanan broşür, poster, CD, DVD ve web sayfalarının oluşturulması için "Al-Furkan Vakfı Medya Prodüksiyon"unu kurmuştur. Örgüt, 2013 Mart ayında medya çerçevesini genişletmeye başlamış ve "Al-I'tisaam Meyda Vakfı"nı kurmuştur. Özellikle ilahi ve ses konseptini zenginleştirmiştir. Batılı hedef kitlelere İngilizce, Almanca, Rusça ve Fransızca yayınlar yapan malzemeler üretmek amacıyla 2014 yılında "Al-Hayat Medya Merkezi'ni kurmuştur. Böylece örgütün doğrudan hitap ettiği ve propagandasını yapabildiği hedef kitle çok daha hızlı ve etkin hale gelme fırsatını bulmuştur.[33]

IŞİD, Twitter'i propaganda mesajlarını yaymak ve dâhili iletişimi sağlamak için Facebook ve diğer platformlardan daha yaygın olarak kullanmaktadır. Twitler sayesinde ana akım medyada yer alma düşüncesi tüm örgütlerde istenen bir durumdur. Bu sayede

---

[32] J.M. Berger-Jonathon Morgan, *The ISIS Twitter Census Defining and describing the population of ISIS supporters on Twitter,* The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World (Analysis Paper) No. 20, (2015), 24, 37, 40.

[33] Dolunay Şenol-Sezgin Erdem-Elif Erdem "Işid Terör Örgütünün İletişim ve Propaganda Teknikleri" *II. Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu: Ortadoğu'da Devlet, Devlet-Dışı Aktörler ve Demokrasi* (Kırıkkale 2016), 194.

tweetler meşru birer haber kaynağı haline dönüşmektedir. IŞİD de çok arzuladığı ana akım medyada yer alma çabasını ve propaganda mesajlarının her taraf ulaşma isteğini ana akım medyada görünme imkânı bularak gerçekleştirmektedir.[34]

IŞİD'in daha az irdelediği sosyal medya araçlarından birinin, akıllı telefonlar ve bilgisayarlar için hazırlanmış, kullanıcılarına kanal oluşturarak sesli mesaj yayma imkânı tanıyan şifreli uygulaması *Zello*'dur. Orta Doğu'da otoriter hükümetin denetiminden gizlenmeye çalışan demokrasi yanlısı eylemciler tarafından sıklıkla kullanılan *Zello*, başka bir amaca uygun hale getirilerek, önde gelen kullanıcılarından IŞİD yanlısı *Ensar ed-Devle el-İslamiyye* sayesinde, IŞİD tarafından son zamanlarda el-Bağdadi'ye biat etme yöntemi olarak kullanılmıştır. Uygulama gerçekte mobil telefonları walkie-talkielere dönüştürmekte böylece IŞID'i merak eden ya da katılmak isteyen herhangi biri IŞID'e bağlı vaizlerin vaazlarını Hristiyan uyanış toplantılarındaki gibi aynı anda dinlenmesine imkân tanımaktadır.[35]

IŞİD, sosyal medya kampanyalarında gayet iyi niyetli, yardımsever bir yapılanma olarak tasvir edilir. IŞİD'in kontrolündeki Twitter ve Facebook hesaplarında düzenli olarak çocuklarla ilişki kuran, yemek dağıtan ve diğer sosyal hizmetleri gerçekleştiren militanların görüntüleri yayımlanmaktadır. Nitekim Nisan 2014'te IŞİD'e katılan yeni üyesi, eski Alman rapçi Denis Cuspert'in IŞİD üyeleriyle kartopu savaşı yaptığını gösteren bir video yayımlanmıştır. Almanca "Görüyorsunuz… Suriye'de de eğlenebiliriz! Bu cihattır, cihat eğlendirir… ve biz burada çocuklarla eğleniyoruz… Hadi, siz de cihada katılın!" sözlerine yer verilerek her ortamda kendi lehine propaganda faaliyetine başvurmaktadır.[36]

Haziran 2014'te IŞİD, YouTube'da "*Mujatweets*" olarak adlandırılmış kısa videolar yayınlamaya başlamıştır. Videolar, IŞİD'i siviller tarafından sevilen ve daha iyi bir toplum kuran bir hayır kurumu olarak tasvir etmek için tasarlanmıştır. İlk bölümde,

---

[34] Berger- Morgan, The ISIS Twitter Census Defining and describing the population of ISIS supporters on Twitter, 2.
[35] Weiss-Hassan, IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü, 215.
[36] "Hashtag Terror: How ISIS Manipulates Social Media", How ISIS Islamic State Uses Social Media | ADL (Erişim 11 Mayıs 2021).

Avrupalı yeni bir üyenin IŞİD'i öven Almanca bir şarkısı öne çıkarılmıştır. İkinci bölümde IŞİD militanlarıyla eğlenen çocukların klipleri gösterilmiştir. Üçüncü bölümde IŞİD kendi bölgesini hâkim olduğu için Suriye'de hayatın ne kadar iyi olduğunu açıklayan Suriyeli bir aşçıya yer verilmiştir. Temmuz 2014'te yayımlanan dördüncüsünde ise, bir hastanede yaralı militanları ziyaret eden Alman IŞİD üyesinin izleyicilere: "Şeref diyarına gelin ve şehadet arayın" sözlerine yer verilmiştir. Dördüncü bölüm diğerlerinden farklı olarak Almanca ve İngilizce altyazılı servis edilmiştir. Ağustos 2014 itibariyle IŞİD toplamda 8 *Mujatweets* bölümü yayımlamıştır.[37]

Bazı IŞİD propagandaları, örgütün sözde model bir İslam devleti kurmak için yaptığı işe odaklanmaktadır. Örgütün ve destekçilerinin yaklaşmakta olan bir hilafeti öven çok sayıda kısa Tweet ve mesajının yanı sıra, kuruluşun Haziran 2014'te yayımlanan ve birden fazla Twitter ve Facebook hesabından "Khairah Ummah" adıyla tanıtılan on beş dakikalık kısa filmi oldukça popüler olmuştur. *Khairah Ümmet* videosu, batılı izleyiciler için İngilizce, Fransızca, Rusça ve Türkçe dâhil olmak üzere çeşitli dillerde altyazılı olarak yayımlanmıştır. Bu filmde İslam Devleti'nin hilafete öncülük ettiği, bu seçkin kişilerin ümmet için çıkarılmış en hayırlı topluluk olduğu konusu işlenmiştir.[38]

IŞİD'in en meşhur videosu "Kılıçların Sesi" (Clanging of the Swords) adını verdikleri videodur. Bu video, IŞİD'in bir saatlik gösterişli propaganda ve askerlik filmi üretme konusundaki üstün becerisini göstermektedir. Bu, Batılı politikacı ve diplomatların, insanları örgüte ilgi duymaktan caydıracağını umdukları içerikle aynıdır. Videoda Vaiz elindeki palayı savurarak İslam Devleti'nin bildirisini okumaktadır ve kâfirlerle Kudüs'ün Yahudilerini cihatçıların gelişine karşı uyarmaktadır. Ardından pasaportları paramparça etmektedir. "Kılıçların Sesi" YouTube'da ve *archive.org* ve *justpaste.it* gibi dosya paylaşım sitelerinde defalarca yüklenmiştir. Bu video IŞİD militanları ve fanatikleri tarafından Twitter ve Facebook'ta yoğun şekilde

---

37 "Hashtag Terror: How ISIS Manipulates Social Media", How ISIS Islamic State Uses Social Media | ADL (Erişim 11 Mayıs 2021).

38 "Hashtag Terror: How ISIS Manipulates Social Media", How ISIS Islamic State Uses Social Media | ADL (Erişim 11 Mayıs 2021).

desteklenmiştir. Bu sayede kitle kaynağını kullanarak izlenirliğini en üst düzeye çıkarırken, aynı, şekilde düşmanların ve eleştirenlerin sesini bastırmakta da işe yaramıştır. "Kılıçların Sesi" (Clanging of the Swords) ayrıca IŞİD'in her yerde birden bulunabilme özelliğini ve düşmanlarına erişme konusundaki esrarengiz casusluklarını da sergilemiştir.[39]

IŞİD, diğer sosyal medya mecralarında gücünü ortaya koymaya ve takipçilerine yönelik cihat çağırısı yapmaya devam etmiştir. Haziran 2014'ün başlarında *Al-Hayat* medya merkezinin yayınladığı "Ya Cunûde'l-Hak! Hayya" (Ey Hakkın orduları haydi)" marşının yer aldığı videosunda,[40] IŞİD'in askeri fetihleri ve düşmanlarına korku aşılama kabiliyetini övünen bir marş, İngilizce ve Fransızca altyazılı olarak yayımlanmıştır. Devam eden günlerde aynı merkez tarafından "Hayya ala'l-Cihad" (Hadi Cihada gidelim!)" adlı bir video yayına sokulmuştur. Almanca bir şarkının İngilizce altyazılı sözlerinde, "Kardeşler bize katılıyor/ Kıyamete kadar savaşacağız" sözleri öne çıkarılmış, bununla IŞİD üyelerinin "ölmeyi arzuladıkları" ilan edilmeye çalışılmıştır. İlgili şarkıya patlamalar, cesetler, cesetlere ait parçalar ve IŞİD üyelerinin savaş görüntüleri eşlik etmiştir. IŞİD propaganda amacıyla "kâfirleri" cezalandırırken uyguladığı ateşte yakma, çarmıha germe, kafa kesme ve toplu infaz görüntülerinin resmi ve bağlantılı hesaplardan yayımlamaktan uzak durmamıştır.[41]

4. IŞİD'in Yeni Değerleri İnşa Aşamaları

IŞİD, terör konseptini değiştiren dinî motivasyonlu terörün yeni örneğidir. "Uluslararası güvenlik gündeminde artık 'öncelikli tehdit' halini almış olan dinî motivasyonlu terörün, diğer terör tiplerine nazaran, bünyesinde eşyanın doğasından kaynaklanan bir takım ilave riskler barındırdığı söylenebilir. Öncelikle bu tür terör hareketlerinde yer alan kimselerin kendilerini bir bakıma iyilik adına kötülüğe karşı mücadele eden savaşçılar olarak görmeleri bu açıdan önemlidir. Bu mantığın bir

---

39 Weiss-Hassan, IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü, 212-13.

40 "Nasheed-Ya Junud Al Haqq Hayya", https://archive.org/details/YaJunudAlHaqqHayya_201509 (Erişim 12 Mayıs 2021).

41 Hashtag Terror: How ISIS Manipulates Social Media", How ISIS Islamic State Uses Social Media | ADL, (Erişim 11 Mayıs 2021).

yansıması olarak, söz konusu kimselerin hedefleri açık uçludur ve kendi dinlerinden ya da mezheplerinden olmayan hemen herkesi potansiyel olarak ortadan kaldırılması gereken kötülüğün bir parçası olarak görebilmektedirler. Bu nedenle kendileri gibi olmayanları kolaylıkla mürted ya da kâfir olarak nitelendirebilmektedirler. Ayrıca ilahi bir merciden aldıklarını düşündükleri emirleri yerine getirme konusunda da hiçbir tereddüt yaşamamaktadırlar. Dolayısıyla uyguladıkları şiddet de ölçüsüz ve öngörülemez olmaktadır.[42]

Bir başka yaklaşımla radikal grupların meşruiyet planında başvurdukları en önemli yöntem, yaptıklarını 'iyi-kötü arasındaki kozmik mücadele' olarak sunmalarıdır. Onlar yok olmaktan korkarlar ve bu yüzden kuşatılmış kimliklerini geçmişteki bazı doktrinleri ve uygulamaları seçici bir şekilde geri getirmek suretiyle güçlendirmeye çalışırlar. Radikal gruplar karşı kültür yaratmak için, genellikle ana akımdan çekilirler.[43] Radikal İslami söylem, geleneksel İslami söylem ile karşıtlık içinde belirlenir ve meşruiyetini de söylemde üretilen hakikatler aracılığıyla sağlar. Siyasal ve toplumsal hedeflerle beden üzerinde(n) işleyen dinî iktidarın; söylem alanında şehitlik ve cihat gibi olguları ürettiği, bireylerin bedenlerini tüketen özneler olarak kuruldukları bir mücadele biçimi tanımladığı, bu çerçevenin de 'radikalliği' mümkün kıldığı unutulmamalıdır.[44]

IŞİD tüm bu özellikleriyle günümüzde dinî motifli terörün en bariz örneği olarak görülmektedir. Bu tür yapıların temel özelliği sadece İslam kaynaklı hareketler için değil, hemen tek tanrılı tüm dinler için geçerli olmak üzere, eskatolojik kaygılarla Tanrı adına bir yerleri ele geçirme, fetih savaşları ya da emperyal yayılmalar gibi kutsal ve kutsal olmayan amaçları için dinî bir meşrulaştırma aracı olarak görmeleridir.[45] Buradan hareketle dinlerin, özellikle de İslam'ın, terörü meşrulaştığı söylenemez. Zira ayetlere

---

[42] Sezgin Kaya, "Uluslararası Terörizmin Gelişimi ve Dini Motivasyonlu Terör Olgusu", *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/1 (2017), 62.
[43] Karen Armstrong, *The Battle for God: A History of Fundamentalism* (New York: The Random House Publishing, 2001), 6.
[44] Özyiğit, Radikal İslam'ın Söylemi, 23.
[45] John L Esposito, *Unholy War: Terror in the Name of Islam* (New York: Oxford Universty Press, 2002), 151-152.

bakıldığında sadece tehlike durumunda Müslümanların kendini savunmaları şeklinde bir şiddet öngörüsüne imkân verdiği söylenebilir. Dolaysıyla din-şiddet ilişkisinin temel belirleyenini teolojide değil, sosyo-politik konjonktürler ve terörün doğası gereği her şeyi istismar eden karakterinde aranmalıdır.

IŞİD'in ideolojik çerçevesi daha önce El-Kaide'nin yaslandığı ideolojidir. Bu ideolojinin dayanak noktası İslam'ın katı bir şekilde yorumlandığı Cihadi Selefi düşünce oluşturmaktadır. Bunu El-Kaide bağlamında Üsame bin Ladin (ö.2011) ve diğer önde gelenlerin konuşmalarında; IŞİD bağlamında ise Ebu Musab ez-Zerkavi (ö.2006), Eymen ez-Zevahiri, Ebu Bekir el-Bağdadi (ö.2019) ve diğer lider kadronun mektuplarında, risalelerinde görmek mümkündür. Ancak bu isimlerin özellikle İbn Teymiye (ö.1328), Muhammed b. Abdulvehhab (ö.1792), Mevdudî (ö.1979), Kutub (ö.1966) ve Abdullah Azzam'ın (ö.1989) bazı düşünce ve görüşlerini seçerek ideolojisini oluşturmada referans olarak kullanımı söz konusudur.[46]

Günümüz literatüründe, özellikle El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerinin ideolojileri "cihatçı" sıfatıyla sunulmaktadır. Hatta Batılı kaynakların "cihadistler" şeklinde damgaladığı IŞİD'in ideolojisini "Cihadi Selefilik" olarak değerlendirmektedirler. Selefilik ile Cihadi Selefilik her ne kadar dinin kaynakları konusunda aynı paydada yer alsalar da, yorumlama ve pratikte bir ayrım içerisine girmişlerdir. Bu sebeple IŞİD'in ideolojisinin daha iyi anlaşılması için iki grup arasındaki farklıkların bilinmesi gerekmektedir.[47]

IŞİD, öğrenen bir organizasyon olarak El-Kaide'nin ideolojisini ve örgütlenme tarzını faaliyet yürüttüğü coğrafyanın tarihi, sosyal, kültürel ve siyasi koşullarını da dikkate alarak yeniden üretmiştir. Bu itibarla IŞİD'in ideolojisinin dini ayağını El-Kaide'de olduğu gibi Selefi düşünce; siyasi ayağını ise Baasçılık ideolojisi oluşturmaktadır. IŞİD'in Selefi-Cihadi düşünceyle Baasçılık'ın bazı temel düşüncelerini

---

[46] Necati Alkan. *El Kaide'den IŞİD'e Din Şiddet ve Terörizm (*Ankara: Karınca Yayınları, 2016), 89.

[47] İki grup arasındaki farklıklar için bk. Sarkan Salman Abubaker, "IŞİD'in İdeolojisi: Cihadi Selefilik", *Lectio Socialis Research Article* 4/2 (2020), 106-107; Mehmet Ali Büyükkara, Çağdaş İslami Akımlar (İstanbul: Klasik Yayınları, 2015), 63-68; Fehim Taştekin, *Karanlık Çöktüğünde IŞİD: Din Adına Şiddetin Dünü ve Bugünü* (İstanbul: Doğan Kitap, 2016)*,* 40.

sentezleyerek kullandığı söylenebilir. Zira Baasçılık özünde, ‘Arap halklarının sömürge durumundan, yolsuzluklardan ve kirli ilişkilerden arınarak yeniden dirilmesi’ fikrini benimseyen bir siyasi harekettir. Baasçıların, İslam’ın Arapların üstün değerleriyle birlikte yeniden dirilebileceğine/hayat bulabileceğine dair görüşleri vardır. Hem Selefilik hem de Baasçılığın geçmişe/altın çağa dönerek yeni bir başlangıç yapma vizyonları söz konusudur. Her ne kadar Selefılik Arap olmayanları da kabul ederek Baasçılık’a göre daha kapsayıcı olsa da, devletin küçük elit bir grup tarafından yönetilmesi noktasında Baasçılık ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. Bir farka işaret etmek gerekir ki, IŞİD’in Selefilik ideolojisi, bütüncül ve ulusal coğrafyaları aşan bir ümmet vaadini taşımakta, İslam’ın tam manasıyla yaşandığı bir coğrafya (Darulislam) düşlemekte ve ezilmiş Müslümanlar için İslam’ın altın çağına referansla yeni bir geleceğe işaret etmektedir. IŞİD ideolojisini, halifelik, ulul-emre itaat, fetihçilik, cihat, cariyeleştirme, tekfir gibi tarihi ve siyasi kavramlara referanslar vererek beslemektedir.[48]

IŞİD’in tüm çağrılarında *İslam Devleti’ne hicret* ve *hilafete* bağlılık vurgusu, özellikle Batılı Müslüman gençlerde ciddi karşılık bulmuştur. IŞİD, insanları etrafında toplamak için güçlü retorik oluşturmuştur. Bunların başında da “İslam Devleti” kavramı gelmektedir. Çünkü “Halife’ye bağlı olma hissi, IŞİD’i rakip diğer örgütlere göre farklı bir konuma taşımaktadır. Bir diğer ifadeyle şehit olma arzusu ve cennete gitme hedefi benzer örgütlenmelerin hepsinde aynıyken “el-Bağdadi’nin yanındaki erkekler halifelik uğruna ölmeye razı olsalar da aksine onların hayalleri daha belirgin ve günceldir; onlar halifeliği öldükten sonra değil hayatta iken deneyimlemek isterler. Tıpkı İsrail’in Yahudiler için olduğu gibi, atalarının topraklarında güçlü bir İslam Devleti kurulması, bazı Müslümanlar için kurtuluşu temsil eder. Duymaya hazır olanlar için bu, güçlü ve olumlu bir mesajdır.”[49]

IŞİD’e katılımın hızlı ve özellikle kadınlar arasında yaygın olması işte yeni bir güven ortamının sunulmasıyla doğrudan ilgilidir. Batılı kızlar, IŞİD’i sağladığı

---

48 Alkan, El Kaide’den IŞİD’e Din Şiddet ve Terörizm, 174.

49 Bayram Sevinç, *Terör Endüstrisi: Din ve Şiddet* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), *326.*

arkadaşlık ortamı, akranlarıyla aynı fikri paylaşmanın hazzı, kendilerini değerli hissetmenin doyumunu ve tatminini sunan iyi bir Müslüman topluluğu olarak görmektedirler.[50] Ayrıca örgüte katılımlar, Orta Doğu'nun kanlı pratiklerinden ve kaosundan kurtuluşu vadeden bir "devlet" kurmak için eşsiz bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve bu modern devletin ideal geçmişten elde edilen modeli de "halifelik" üzerinden betimlenerek taraftar toplama yoluna gidilmiştir. Irkçılığın, mezhep çatışmalarının, kaosun, toplumsal parçalanmışlığın, kadınlar arasındaki Batılılaşmış ve Batılaşmamış ayrımının olmadığı ve haysiyetle yönetilen bir ülkedeki bozulamaz bir ulus inşası talebi belirginleşmektedir. IŞİD, "Müslümanlara yalnızca yüzyıllar süren aşağılamadan kurtulmayı vadetmiyor, aynı zamanda yüzyıllardır bilginlerin temin etmeyi denedikleri sonuç getirmeyen güçlü felsefi bir yapıyı, XXI. yüzyıl Sünni devlet ütopyasını temsil ediyordu. İşte genç Batılı profesyonelleri cezbeden şeyin bir ütopyayı realize etme ve bunun da halifelik gücüyle olabileceği koşuluna inanma olduğu dile getirilebilir."[51]

IŞİD bu kişilere, belki de hayatlarında ilk defa seçkin bir grubun mensubu olma hissi yaşatmaktadır. Varoluşlarının önemsizliğini ve kıymetsizliğini böyle telafi eden bu kişiler, kendilerini savaşçı ve bir topluluğun savunucusu olarak görmektedirler. IŞİD bu kimlikleri insanlara benimsetirken gençlerin alışkın olduğu *Call of Duty* ve *Grand Theft Auto* gibi bilgisayar oyunlarından pop kültür referanslarını da kullanmaktadır. Gruba ait olma IŞİD'leşme süreci olarak adlandırılabilir. Bu, aynı zamanda yeni bir kimliğe kavuşmaktır. Dolayısıyla, cihatçıların bıkkınlık, amaçsızlık ve değersizlik duygularına zıt bir şekilde kahraman savaşçı imgesi üzerinden telafi imkânı önermesi, hayata anlam ve değer katmasıyla, bu kişiler kendilerini topluluklarının intikam savaşçıları, kahramanları olarak görmektedir. 2015'teki *Charlie Hebdo* saldırısından sonra sözde İslam Devleti'nin resmi radyosu saldırganları Peygamber'in intikamını alan cihatçı kahramanlar olarak kutsayarak onları önemsiz suçlu seviyesinden kahraman mertebesine çıkarmıştır. Kutsal savaşçı ve kahraman imgesi cihatçı literatürde bir tema

---

[50] Janet Reitman, "The Children of ISIS", https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/the-children-of-isis-42701/ (Erişim 20 Mayıs 2021).

[51] Sevinç, *Terör Endüstrisi*, 327.

olarak sıkça işlenmekte ve sözde İslam Devleti'nin propaganda makinesi mevcut gerginliklerden istifade etmeye yarayacak içerik pompalamaktadır. Son dönemdeki sosyal medya içeriği olarak şu tür cümleler dolaşıma sokulmuştur: "Bazen en kötü geçmişe sahip olan insanlar bile en iyi geleceği yaratabilir" ve "Şehit olabilecekken neden bir ezik olacaksın ki?"[52]

Burada Radikal gruplardaki hilafet anlayışına işaret etmekte fayda vardır. Buna göre grupların hilafet anlayışı klasik İslam düşüncesindekinden farklıdır. Çünkü onların benimsedikleri hilafet kavramı, *liderliğe veya toprağa dayalı* değildir. Aksine hilafet, küresel cihadın başarılmasıyla ulaşılacak nihai hedefi simgeler. Bu hedefte işaret edilen hilafet gerçekleştiğinde artık Müslümanlar, yozlaşmış unsurların müdahalesi olmadan Allah'ın otoritesi altında yaşayacaklardır. İşte hilafet, zaferin son noktasını temsil eder. Halifelik için sınırları belirlenmiş bir coğrafyanın öngörülmemesi, halifeliğin Müslümanların yaşadığı her yerde restore edilerek İslam hukuku çerçevesinde gelişebileceği iddiasını desteklediği için, cihat ideolojisinin altında yatan evrenselciliği beslemeye yardımcı olur.[53] Bir başka yaklaşımla IŞİD üyeleri şiddeti kullanarak, dünyayı kendi etrafında yeniden biçimlendirmenin peşindedirler. Örgütün son amacı, kendi çağrıları incelendiğinde, şeriat uygulamasının temel alındığı evrensel bir hilafet ideolojisiyle ülke sınırlarını kaldırıp İslam hilafetini yeniden canlandırmak, Orta Doğu'da ve daha sonra da bütün dünyada İslam şeriatını ilan etmektir. Bu sayede yerelden dünyaya açılan bir yelpazede tüm dünyanın kendi ideolojileri çerçevesinde hâkimiyet alanı içinde olması hedeflenmektedir.

Nassların İstismarı

IŞİD, kendi paradigmasını işlevsel kılmak için yeniden anlamlandırdığı ve hatta üst değer olarak gördüğü kavramları dinî metinlerden kendine özgü bir yöntemle okumak suretiyle gerçekleştirmektedir. Bu yönetimde Kur'an zahiri bir anlayışla okunmakta, anlam katmanları, tarihi bağlamı, mesajın gayesi, dinî metinlerin makasıdı

---

52 Awan, Terör Örgütlerinin Sosyal Medya Kullanımı: IŞİD Örneği", 11.
53 Springer, Devin R., James L. Regens, and David N. Edger. *Islamic Radicalism and Global Jihad*, edited by Devin R. Springer ve diğerleri (Georgetown University Press, 2009) 3.

dikkate alınmamaktadır. IŞİD'in düşünme biçiminde kabaca üç aşamalı bir süreç işlemektedir: (i) Önce Kur'an-ı Kerim'i tarihi, siyasi, sosyal vb. hiçbir bağlamını hesaba katmadan, bilgi ve bilgelik sahibi olmadan yüzeysel bir şekilde okunmaktadır. Ortaya çıkan kendi yorumlarını, sübjektif anlayışlarını mutlak hakikat olarak kabul etmektedirler. (ii) İkinci aşamada ise bu 'mutlak hakikat' olarak ileri sürülenler yegâne doğru yorumu inkâr eden bütün öteki Müslümanlar tekfir edilmektedirler. Bu katı tutum kısa bir süre sonra kendi aralarında da birbirlerini tekfir etmeye yol açmaktadır. (iii) Bir sonraki aşamada ise tekfir edilerek mürted ilan edilenlerin öldürülmesinin vacip olduğu dini bir vazife olarak savunulur. Nasların bütüncül okunmayışı ve gelenekte okumaya dair ortaya konan ilkelerin göz ardı edilmesi sonucunda bu tür yorumların varlığı mümkün olmaktadır.[54]

IŞİD'in Kur'an konusundaki zahirci yaklaşımı, hadisle ilgili tutumlarında da belirleyici olmuştur. Bağlamı dikkate almadan metni olduğu gibi alarak kullanmak IŞİD'in en belirgin özelliği olarak öne çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in sünnet ve hadislerini istihdam tarzlarına bakıldığında şu hususlar özellikle dikkat çekmektedir: (i) Sünneti ve hadisi bir bütün olarak ele almak yerine her bir hadisi kendi bağlamından kopararak lafzi yorumuna başvurmak suretiyle ideolojilerine uygun olarak yorumlamaktadırlar. (ii) Hadisi yorumlama çabasında dirayetsiz bir rivayet bilgisi öne çıkmaktadır. (iii) Kur'an'la sünnet, sünnetle hadis bütünlüğü dikkate alınmamakta ve parçacı, bütünlükten yoksun bir yaklaşım sergilenmektedir. (iv) Hadislerin sıhhatini tespit konusunda herhangi bir çaba içerisinde bulunmadan, sahih kaynaklara başvurma titizliği gösterilmeden hadis olduğu söylenen metinler çoğu zaman herhangi bir süzgeçten geçirilmeden olduğu gibi alınmaktadır.[55]

Mesela örgütün İstanbul'un fethiyle ilgili *Kostantiniyye* dergisinde zikrettiği hemen tüm rivayetlerin uydurma olduğu genel kabul gören bir husustur. Ancak örgüt İstanbul'un henüz fethedilemediğine ilişkin görüşünü savunmak üzere bu rivayetleri kullanmakta bir beis görmemiştir. Öte yandan IŞİD, Kur'an'da hakkında fazla bilgi

---

[54] Bk. DİB DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu (Ankara: 2015), 17.
[55] DİB, DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu, 18.

bulunmayan fiten hadislerini, kıyamet alametleri, Mehdilik ve Deccal'le ilgili pek çoğu uydurma ve zayıf olan rivayetleri de kendi ideolojisine uygun olarak kullanmaktadır.[56] Böylece örgüt, bağlamından koparılmış, kendi ideolojisi yönelimiyle anlaşılmış, parçacı ve bütünlükten yoksun, hadis olarak aktarılan ifadeleri, sıhhatini araştırmayan bir tutumla ele almıştır. Bu bağlamda onun yaklaşımının seçmeci ve manipülatif bir yorumlama tarzına sahip olduğu ifade edilebilir.

IŞİD'in Selefilikten mülhem yaklaşımı, şöyle bir tablo çizmektedir: Ulaşılan yayınlarındaki üslup ve bilgilerden hareketle örgütün dine yaklaşımındaki temel epistemolojik problem "usulsüzlük" ve "dinin araçsallaştırılması" olarak teşhis edilebilir. Usulsüzlükten maksat, İslami ilimlerin her bir disiplini için yüzlerce yıl içinde inşa edilerek gelenek hâline gelen yöntem ve esasları yok sayıp doğrudan dinî metinlere yönelerek bunları bağlamından kopardıktan sonra ideolojik birer kanun maddesine indirgemek suretiyle nevzuhur bir din anlayışı vazetme teşebbüsleridir. Ayet ve hadislerin bağlamından koparılarak ideolojik sloganlara dönüştürülmesi, temel İslami kavramların yapıbozumuna uğratılarak içlerinin boşaltılması, İslami literatürde genellikle zayıf olarak kabul edilen apokaliptik rivayetler üzerinden bir kıyamet senaryosu kurgulanarak meşruiyet arayışı, kendilerine benzemeyenleri sapkınlık ve dinden çıkmakla suçlamaları gibi tali sorunlar da bu temel epistemolojik ve metodolojik sapmanın yansımalarından ibarettir.[57]

Kavramların İstismarı

IŞİD, din anlayışını inşa ederken İslam dininde önemli bazı temel kavramlarına dinî otorite olarak gördüğü referans isimlere atıfla ve nasları literal okumak suretiyle elde edilmektedir. Bu bağlamda *Cihat, Tağut* ve *Mürted/Tekfir* kavramları IŞİD'in dinî değerleri kullanması konusunda fikir verebilir. Bu çalışmada bunlardan örneklem metoduyla sadece cihat kavramı incelenecektir.

---

[56] DİB, DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu, 18.
[57] Sevinç, Terör Endüstrisi, 344.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Korkudan sarsıntı geçirme, dehşete düşmeye sebep olma, dinî referansları kullanarak şiddete başvurma gibi özellikleriyle tanımlanan terör kavramını[58] IŞİD ile ilişkilendirmek mümkündür. Ancak IŞİD, başkalarının terör olarak değerlendirdiği tüm bu olayları kendi açısından "cihat" olarak kabul etmektedir. Onlara göre "Bütün dünyanın bizimle savaşmak için toplanmasının sebebi; bizlerin tek ve ortağı olmayan Allah'a ibadeti emrediyor, buna teşvik ediyor, bunun için dostluk ediyor, terk edeni tekfir ediyor, Allah'a ibadette şirkten uyarıyor, bu konuda sert davranıyor, bunun için düşmanlık yapıyor, bunu yapanı tekfir ediyor oluşumuzdur. Bu bizim davetimiz ve bu bizim dinimizdir. Sadece bunun için dünyayla savaşıyoruz ve onlar da bunun için bizimle savaşıyorlar."[59] demektedirler.

IŞİD cihatla ilgili ayet ve hadislerin sayılamayacak kadar çok olduğu kanaatindedir. Temel mottolarını "Bize cihattan başka yol, kâfirlerin mallarından başka yiyecek yoktur."[60] şeklinde belirlemişlerdir. IŞİD'e göre günümüzde İslam dininin saptırılmasının ve doğru anlaşılamamasının en temel nedenlerinden biri dinimizin kavramlarının içinin yanlış doldurulmasıdır. Hatta bazı kavramlar kendi mefhumundan uzaklaştırılıp tam tersi anlamlar yüklenmiştir. Örneğin Allah yolunda savaşıp onun kelimesi en yüce olması için verilen savaşa *cihat* denilmesi gerekirken, bu kavram, tağutların yolunda savaşan ve İslam dinini hiçbir şekilde kabul etmeyen ateistlerin mücadelesine bile kullanılır hale gelmiştir. Cihat kavramımın muhtevasını çarpıtanlar arasında müşrikler, kâfirler ve Müslüman muvahhidler de vardır ve onlar cihat kavramına kendilerince anlamlar yüklemişlerdir. Bu noktada diğerleri neyse de muvahhidlerin bu kavramı saptırmaları oldukça dikkat çekicidir. Oysa Cihâd: 'Cehd' kökünden türeyen bir kelimedir. Cehd, gayret etmek, zorluklara karşı çaba göstermek,

---

58 Bk. Hasan Eren vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 2/1459; Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996), 390; Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* (California: University of California Press, 2000), 5; *Türkiye ve Terörizm Rapor,* Haz. Türkiye Barolar Birliği (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006), 4-9.

59 "Yaşayan da Açık Bir Delille Yaşasın" Şeyh Mücahid Ebu Muhammed El Adnani Eş Şami'nin konuşması", *Kostantiniyye* 7 (Zilkade 1437), 51.

60 "Hilafet'le Savaşmak Riddet Midir?", *Kostantiniyye* 2 (Şevval 1436), 46.

çalışmak gibi anlamlara gelir. ‘cihat’ veya ‘mücâhede’ sözlükte, düşmanın saldırısına karşı koymak üzere elinden geleni yapmak, bütün gayreti harcamak demektir.[61]

IŞİD’e göre Kur’an-ı Kerim’de yer alan *cihat* ile *kıtal* kelimeleri aynı anlama gelmemektedir. ‘Kıtal’ yani savaş, salt askeri harekât olup güce dayanır. ‘Cihat’ ise askeri operasyon da dâhil ilâhi hedefler uğruna gösterilen bütün çabaları içerir. Bu demektir ki cihat; kutsal bir gaye uğruna ortaya konulan her türlü fikri, fiili ve kalbi çalışmanın ortak adıdır. Genelde cihat derken akla *kıtal* gelse de *cihat*, kıtal kavramını da içine alan ve bu kavramdan daha geniştir. Cihat; Allah’ın rızasına ulaşmak, küfrü ve şirki yeryüzünden kaldırmak, zalim ve despotların hükümranlığına son vermek için yapılan tüm gayretleri kapsar. Allah cihadı umumen farz kıldığı gibi onun kapsamında değerlendirilen cihadın hususi kısımlarını da farz kılmıştır. Allah, şirkin, küfrün ve zulmün yeryüzünden kaldırılıp tevhid ve adaletin yeryüzüne hâkim olması için Müslümanlara *kıtal cihadını* farz kılmıştır. Allah, tağutlara karşı kıtal cihadını farz kılmıştır. Kıtal cihadını farz kıldığı gibi *davet cihadını* da bize farz kılmıştır. Münafıklara ve kâfirlerin beyin takımlarına Kur’an, hüccet ve ilimle mücadele edilmesini bize emretmiştir.[62]

IŞİD’e göre cihat, Allah yolunda verilen her türlü mücadeledir ve bunun kısımlara ayrıldığında herhangi bir ihtilaf ve saptırma yoktur. Ancak onların esas eleştirileri cihadı “eylemsizlik” olarak tanımlayan İslami gruplara yöneliktir. “Şeytanın Muvahhidleri kandırdığı asıl husus onları cihadın bir kısmına daldırıp diğerlerinden alıkoymasıdır. Ayakların kaydığı ve nefislerin şeytana teslim olduğu asıl nokta burasıdır. Şeytan nefislere sağdan yaklaşarak “sen de cihat ediyorsun bak davet ediyorsun, sen de mücahidsin bak cemaate para yardımında bulunuyorsun, sen de mücahidsin bak nefsini ıslah etmekle uğraşıyorsun, sen de mücahidsin bak ilim talep ediyorsun” diyerek nefisleri cihadın bir kısmına hapsedip diğerlerinde onları alıkoymaktadır. Evet, sırf Allah rızası için davet eden, para yardımı yapan, nefsini ıslah etmeye çalışan ve ilim talep eden de mücahittir ama unutulmaması gereken şu ki cihat

---

[61] “Kıtal Cihadında Yer Almayan Bu Farzı Terk Etmiştir”, *Kostantiniyye* 3 (Zilhcce 1436), 26.

[62] “Kıtal Cihadında Yer Almayan Bu Farzı Terk Etmiştir”, 27; “The Virtues of Ribat For The Cause of Allah”, *Dabiq* 9 (Şaban 1436), 13.

sadece bunlar değildir. Bunlar yapıldığında cihat farzı tüm çeşidiyle eda edilmiş ve bu farz yerine getirilmiş olunmuyor. Bilakis davet eden davet ettiği gibi varsa parasını da infak etmek zorundadır. İlim talep eden ilim talep ettiği gibi davet etmek de zorundadır. Bütün bunları yapsa dahi *kıtal cihadını* terk etmek zorunda değildir. Gücü yettiği halde bunlardan hangisini ihmal ederse günahkâr olur. Bugün bazı muvahhitler küfür beldelerinde müşriklerin içerisinde dolaşıp "biz davet ediyoruz" deyip kıtal savaşından geri duruyorlar. Bilsinler ki kıtal savaşını terk eden günahkârdır. Davet etse de cemaatine para yardımında bulunsa da kıtal savaşına katılmadığı sürece bu farzı yerine getirmemiş bir günahkârdır.[63]

IŞİD'in cihat anlayışı doğrultusunda fetva vermeyen her âlim ve özellikle Suud destekli âlimler eleştirinin merkezindedir. IŞİD, kâfirler Müslümanlara katliamlar yaptıklarında, işkence ettiklerinde, evlerini-barklarını yıktıklarında, yurtlarından sürgün ettiklerinde bunlara karşı kör, sağır ve dilsiz olan Al-i Selül yönetimini destekleyen âlimleri eleştirip hakaret eder. Çünkü onlar Müslümanların yaşadıkları bu zulümlere bu âlimler ne fetva verirler, ne inkâr ederler, ne de kınarlar. Mücahitler dünyanın bir ucunda bir kâfiri öldürdüğünde veya herhangi bir şekilde karşılık verdiğinde "ilim eşekleri" haykırır ve utanmaksızın ve sıkılmaksızın seferber olurlar. Dahası yapılan saldırıdan beri olduklarını, saldırıyı kabul etmediklerini, kınadıklarını, kibirlendiklerini, şamar attıklarını ilan eder ve ciyaklarlar.[64] Bu âlimlerin cihat anlayışının Müslümanları sefalete sürüklediğini düşünen IŞİD "Allah'ın indirdiklerini gizlediniz, cihadı yasakladınız, cihada teşvikin fitne ve cihat etmenin de en büyük fesad olduğunu söylediniz. Düşman kâfirlere saldırmayı, masum kanı dökmek olarak lanse ettiniz. Hakkı ikame eden mücahidleri dinden çıkmış hariciler kıldınız. Mürtedleri, laikleri, ulusalcıları, demokratları, Amerikan uşaklarını ve köpeklerini mücahid ilan ettiniz." diyerek onları eleştirmektedir.[65]

---

63 "Kıtal Cihadında Yer Almayan Bu Farzı Terk Etmiştir", 28; "The Râfidah From Ibn Saba' to the Dajjâl", *Dabiq* 13 (Rebiülahir 1437): 37; "From The Pages of History: Bāqıyah" *Dabiq* 12 (Sefer 1437), 17.
64 "Yaşayan da Açık Bir Delille Yaşasın", 52.
65 "Yaşayan da Açık Bir Delille Yaşasın", 53.

IŞİD'e göre Medine'de İslam Devleti kurulduktan sonra küfür beldelerinde durup insanları hakka davet ettiğini zannedenler Resulullah ve sahabesinin davet yolunu ve bu konudaki sünneti terk etmiş, davette yeni bidat çıkarmışlardır. İslam Devleti kurulduktan sonra Allah'ın Resulü hangi sahabeyi şirk ve küfür diyarında kalıp davet etmesi için gönderdi? İslam Devleti kurulduktan sonra Resulullah ve sahabesinin sünneti *kıtal cihadı* olmuştur. Ülkeler fethedildikten sonra davetçiler halka dini anlatmışlardır. İlk İslam Devleti kurulduğunda bugünkü *İslam Devleti*'yle sayı, toprak parçası ve güç olarak kıyaslanmayacak kadar zayıftı. Ama Resulullah hiçbir zaman hiçbir sahabisini hiçbir küfür diyarına davetçi olarak gönderip "git oralarda halka davet et cemaat kur yavaş yavaş tevhid akidesini yay" dememiştir. Bilakis savaşmış fethetmiş ve daha sonra oraları kontrol altına aldıktan sonra kendisi ve sahabesi halka davet edip onların Müslüman olmalarını sağlamışlardır. Şirkin yeryüzünden kazınması ve tevhidin dünyaya hâkim kılınması davetle olmamıştır ve olmayacaktır. *Davet cihadı* devlet kurulana kadardır. Savaşla yerler fethedilir daha sonra halka davet yapılır. Tevhidin yayılması asıl itibariyle savaşlarla olmuştur. Bugün *İslam Devleti*'ne hicret etmeyip küfür diyarlarında oturup kendilerine davetçi diyenler, öncelikle Resulullah ve sahabesinin sünnetini terk ettiklerini ve kıtal cihadından geri durdukları için bu anlamda hem bidatçı hem de günahkâr olduklarını bilmeleri gerekir.[66]

Cihat ederken gerektiğinde *istişhadî* eylemlere girişilmesini *Kostantiniyye* dergisinin 3. sayısında "İstişhadi Operasyonların Caizliği ve Fazileti" adlı makalede mezhepler bağlamında tartışan IŞİD, hadis, mezhep ve imamların yorumlarından hareketle istişhadi eylemlerin caiz olduğu kanaatindedir. İstişhadı; "Allah'ın dini yücelmesi, şehitlik arzusu ve Müslümanların umum maslahatı için kendi canını feda etme" şeklinde tanımlarlar.[67] Bu konuda Hz. Peygamber ve Hz. Ömer dönenimdeki birçok olaya atıf yapılmakta ve son olarak İbn Teymiyye'nin görüşüne yer verilmektedir: "Bir Müslümanın öldürüleceğini zannetse bile eğer Müslümanların

---

66 "Kıtal Cihadında Yer Almayan Bu Farzı Terk Etmiştir", 30.
67 "İstişhadi Operasyonların Caizliği ve Fazileti", *Kostantiniyye* 3 (Zilhcce 1436), 41.

maslahatı varsa, kâfirlerin saflarına dalmasını dört mezhep imamı da caiz görmüştür."[68] denilmektedir.

IŞİD mensupları intihar ile iştişhadı karşılaştırır, eylemleri bakımından benzeşseler de amaçları bakımından farklı olduğunu ileri sürerler. İstişhatta Allah'ın rızası, kelimesinin yüceltilmesi, dinine yardım ve Müslümanların maslahatı amaçlanırken, intiharda böyle bir amaç olmayıp dünyalık sıkıntılardan kurtulmak gibi şer'î olmayan amaçlar vardır. Eylemler şekil itibariyle birbirine benzerlik gösterebilir. Lakin İslam'da bir amel hükmünü, şekil olarak benzediği şeyden değil yapılış amacı ve illetiyle benzediği asıldan alır. Bir amelin intihar veya Allah yolunda şehitlik olduğunu belirleyen şey niyettir. Eğer niyetinde Allah'ın rızası ve dinin yüceltilmesi varsa bu şekildeki ölüm şehitlik iken, niyetinde dünyalık sıkıntılardan kurtulmak varsa bu intihardır. Neticesinde ölüm olan bu iki ameli birbirinden ayıran tek şey niyettir.[69]

IŞİD'e göre her koşulda cihat farzdır. Günümüzde cihat her Müslümana *farz-ı ayn*dır, zira pek çok Müslüman diyarı kâfirler tarafından gasp edilmiş ve riddet hizbi ortaya çıkmıştır. Tüm bu diyarlar yeniden ele geçirilene, mürtedlerden temizlenene ve Şeriat ile yönetilene dek bu farz düşmez. Ancak, Müslümanları cihada çağırmak yerine İhvan-ı Müslimin gibi yapılar tarihleri boyunca pasifizme çağırmış ve hatta kâfirlere korku vermenin İslam'ın bir parçası olmasına ve bunu inkâr edenin dinden çıkmasına rağmen "terörizmi" kınamıştır.[70]

IŞİD bir diğer cihat çeşidi olan *saldırı cihad*ını da ele alır. Buna göre; günümüzde olduğu gibi kâfirler Müslümanların beldelerine saldırır ve cihat *farz-ı ayn*

---

68 "İstişhadi Operasyonların Caizliği ve Fazileti", 37. Bu konu *Dabiq* dergisinde doğrudan tanımlanmamakta, dolaylı atıflar yapılmaktadır. Ancak hemen her sayıda "İslam Devleti Tarafından Yapılan Bazı Askeri Operasyonlar" başlığı altında o ay içinde yapılan İstişhadi eylemlere, bu eylemleri yapanlara, eylemlerin yapıldığı yerlere dair haberler ve resimlere yer verilir. Bk. "A Selection of Military Operations Conducted By The Islamic State" *Dabiq* 11(Zilkade 1436), 28-30; "A Selection of Military Operations By The Islamic State" *Dabiq* 12 (Sefer 1437), 24-29; "A Selection Of Military Operations Conducted By The Islamic State" *Dabiq* 13(Rebiülahir 1437), 14-20.

69 "İstişhadi Operasyonların Caizliği ve Fazileti", 41-42.

70 "Mürted Kardeşler", *Kostantiniyye* 6 (Receb 1437), 24; "Tawhīd And Our Duty to Our Parents", "The Evil Of Division And Taqlīd" *Dabiq* 10 (Ramazan 1436), 16; "The Evil Of Division And Taqlīd", *Dabiq* 11 (Zilkade 1436), 13.

olur ve bulunduğu mıntıkada *kıtal cihadı* gerçekleştirilemez ise, bu durumda dinin vacibi olan kıtal cihadını yerine getirmek ve Müslümanların saflarına katılmak için yine hicret etmek vacip hale gelir.[71] "Bugün, tağuti sistemlerle yönetilen ülkelerde yaşayan Müslümanlar dinlerini maalesef izhar edememektedirler. Dininin belli başlı ibadetlerini bile doğru düzgün yapamamaktadırlar. Bunları yapmaya çalışanlar ya hapsedilirler ya da öldürülürler. Bugün Müslümanların küfür diyarlarında dinlerini izhar edemediklerinin en bariz örneği üzerlerine *farz-ı ayn* olan *kıtal cihadını* yapamamalarıdır. Eğer dinlerini izhar ediyor ve vaciplerini yerine getirdiklerini iddia ediyorlarsa, öncelikle bulundukları ülkelerdeki tağuti rejimle savaşa başlamaları gerekir. Çünkü bugün içinde yaşadıkları tağuti ülkeler, İslam ve Müslümanlarla açıkça savaşmakta, onları öldürmek veya Müslümanları öldürenleri desteklemektedir. Onlar Müslümanlarla savaştığı ve onları öldürdüğü için Müslümanların da onlarla savaşması farz-ı ayndır. Tağuti ülkelerde yaşadığı halde "ben dinimi izhar edebiliyorum" diyenler maalesef şeytanın kuruntularına teslim olanlardır. Dinimi izhar ediyorum demek sadece namaz kılıp oruç tutmak değildir. Tevhidi haykırıp tüm küfür ve şirklerden uzak duruyorsa, tüm kâfir ve tağutlara düşmanlığını ve kinini ilan edebiliyorsa, hiçbir küfür, şirk ve harama zorlanmıyorsa o zaman dinini izhar ediyor demektir. Tağuti ülkelerde yaşayan insanlar askerlik, okul, mahkeme, faiz ve benzeri birçok küfür, şirk ve harama zorlanmaktadırlar. Eğer siz de Allah Resulü'nün dediği: "*Ey Kureyş topluluğu! Nefsimi elinde tutana yemin olsun ki muhakkak ben sizi kesmeye geldim.*" gibi diyebiliyorsanız dininizi izhar edebiliyorsunuz demektir."[72]

IŞİD'e göre cihat gelecek kaygısıyla yapılmaz. Şöyle denilir: "Ey Müslümanlar! Bizler herhangi bir toprak parçasını elde etmek, özgürleştirmek ya da kontrol altına almak için cihat etmiyoruz. Otorite sahibi olmak, işe yaramaz geçici makamlar elde etmek veya fani ve değersiz dünyanın yıkıntıları için de savaşmıyoruz. Eğer amacımız bu yığıntıları ve yıkıntıları elde etmek olsaydı, dünyanın tüm milletleri, toplumları ve kavimleri ile savaşmazdık. Eğer herhangi bir savaşçıyı kendimizden uzak tutabilseydik

---

71 "Hicretin Ahkamı", *Kostantiniyye* 7 (Zilkade 1437), 13.
72 "Hicretin Ahkamı", *Kostantiniyye*, 14.

bunu yapardık ve kendimizden meşakkati defederdik. Ancak Kur'an'ımız bizlere istisnasız bütün dünyayla savaşmamızı emrediyor. Rabbimizin şeriatını uygulama hususunda hiçbir fazlalık getirmedik. Eğer bu hususta seçme hakkımız olsaydı seçici olurduk ve değiştirirdik. Eğer uğrunda savaştığımız ve tabi olduğumuz şey bir görüş olsaydı o görüşten dönerdik. Heva ve heves olsaydı değiştirirdik. Anayasa olsaydı düzeltirdik. Bir pay olsaydı bunda pazarlık ederdik. Kısmetimiz olsaydı razı olurduk. Ancak o Kur'an'dır ve sünnetin metodu budur ve bizleri buna iten Rabbimizden gelenlerdir."[73]

IŞİD Müslümanları çeşitli zaaflarına yenik düşmekle suçlar, günümüz Müslümanlarının oruç ve cihada verdiği değeri karşılaştırılır, durumun tasviri için şöyle denilir: "Sana orucu sadece bir ayette, cihat ve savaşmayı ise onlarca ayette emreden Rabbinin emrinden ne kadar uzaksın!"[74] Buradan hareketle IŞİD tüm Müslümanları cihada çağırmaktadır. Bu çağrıyı, zayıflıktan ya da acziyetten değil, muhataplarına nasihat olsun diye yaptıklarını ileri sürerler, çünkü onlar muhataplarını sevdiklerini, onlara şefkat duydukları için bu çağrıyı yaptıklarını, "Sana hatırlatıyor ve seni çağırıyoruz ki; Allah'ın gazabı, azabı ve cezasına uğrama!" şeklindeki sözleriyle açıklar.[75]

IŞİD'e göre İslam dini savaş dinidir, İslam dini hiçbir zaman barış dini olmamıştır. Zira sizin peygamberiniz âlemlere rahmet olarak kılıçla gönderildi ve sadece Allah'a kulluk edilene kadar savaşmakla emrolundu. Hz. Peygamber Rumlara karşı Tebük'e çıktığında yaşı 60'ın üzerindeydi. Allah Resulü (s.a.s.) vefat ettiğinde (vefat etmeden hemen öncesinde) Usame bin Zeyd'in (r.a.) ordusunu hazırlıyordu. Son vasiyetlerinden biri de "Usame'nin ordusunu gönderin" şeklindedir.[76]

Kısaca IŞİD'in varlık sebebi sayılan ve yayın organlarında en sık kullanılan önemli kavramlardan biri cihattır. IŞİD'e göre yeryüzünde "İslam devleti" hâkim

---

73 "Yaşayan da Açık Bir Delille Yaşasın", 54.
74 "Gerek Hafif ve Gerekse Ağır Olarak Savaşa Çıkın!" *Kostantiniyye* 2 (Şevval 1436), 21.
75 "Gerek Hafif ve Gerekse Ağır Olarak Savaşa Çıkın!" 24.
76 "Gerek Hafif ve Gerekse Ağır Olarak Savaşa Çıkın!" 24; "Islam is The Religion of The Sword Not Pacifism" *Dabiq* 7 (Rebiülahir 1436), 20-25.

oluncaya kadar savaşmak Müslümanların temel görevidir. "İslam Devleti"nin bekasının önünde engel teşkil eden her şeyle mücadele etmek, savaşmak vaciptir. Bu devletin varlığına kasteden veya yayılmasına destek vermeyenler İslam'a karşı çıkmış ve mürted olmuşlardır. IŞİD, neredeyse kendinden olmayan bütün Müslümanları tekfir edip onlarla savaşmayı bir vecibe olarak telakki etmektedir. Kendisine saldırmayan pek çok masum insana dahi, bazı cihat ayetlerini sebeb-i nüzûlü ve tarihsel bağlamından koparıp delil göstererek eziyet etmekte veya çeşitli şekillerde cezalandırmaktadır.[77]

"Açık Mektup": IŞİD'in Kavramları İstismarına Güçlü Bir İtiraz

IŞİD'in dinî kavramları ve değerleri istismarına karşı İslam dünyasının farklı kesimlerinden güçlü eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştirilerin IŞİD açısından dikkate değer bir yönü yoktur, çünkü bunları dile getirenler IŞİD'e gör tağut düzenlerin bekçileri, dini ve dinî değerleri, kavramların içlerini boşaltan ve onları kendi amaçları uğruna kullanmaya çalışan, sadece adları Müslüman olan kişiler olarak kabul eder.

Bu konuda önemli bir eleştiri metni olarak IŞİD'e hitaben "Açık Mektup" adıyla yayımlanan bir mektuba yer verilecektir. Ebu Bekir el-Bağdadi ve IŞİD mensuplarına hitaben yazılan, farklı bölgelerden 126 âlimin imzaladığı mektupta IŞİD sert ifadelerle eleştirilir. Bu eleştirileri "Din nasihattir." hadiseyle Müslüman duyarlılığı ile temellendiren âlimler, mektubu IŞİD'i yanlış yapmaktan uzak tutmak için uyarı amaçlı yazdıklarını belirtirler. 19 Eylül 2014'te 32 sayfa olarak yayımlanan mektubun amacı, İslam Devleti"nin felsefesinin ve işlediği şiddet suçlarının, İslami açıdan kapsamlı bir şekilde çürütülmesi olduğu söylenebilir. Mektubu imzalayanlar arasında Mısır baş müftüsü Şeyh Şevki Allam ve Kudüs-Filistin müftüsü Muhammed Ahmed Hüseyin ile Müslüman dünyasında tanınan âlimler ve akademisyenler yer almaktadır.

IŞİD'in din anlayışının ve uygulamakta olduğu yöntemin İslam ile ilgisinin olmadığının ifade edildiği mektupta IŞİD'in her iddiası tartışılmış ve çürütülmeye çalışılmıştır. Örneğin IŞİD'in sıklıkla atıf yaptığı "Hz. Muhammed âlemlere rahmet olarak kılıçla gönderildi" şeklindeki rivayeti yanlış anladıklarını, bunun IŞİD'in

---

[77] DİB DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu, 24.

anladığı şekliyle anlaşılması halinde Kur'an'da Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ifade eden Enbiya 22/107 ayeti ve yine Allah'ın rahmetine vurgu yapan birçok ayetle çelişeceğinin altı çizilir.[78]

Mektupta birçok konuda eleştirileri sıralanırken IŞİD ve mensuplarının tefsir ve fıkıh usulünü bilmedikleri, Arapçaya hâkim olmadıkları, dinî konuları basitleştirdikleri, sürekli ihtilaf halinde oldukları, yaşanılan zamanın gerçekliklerinden haberdar olmadıkları, masumları ve elçileri öldürdüklerine atıf yapılır; cihat konusunda önemli detaylara işaret edilir. Mektupta; İslam'da cihadın savunma savaşı olduğu, bunun da doğru amaç, doğru sebep olmaksızın ve doğru ahlak kuralları işletilmeden caiz olamayacağına değinilir. Mektupta âlimler cihadın fazileti konusunda ittifakın olduğunu birçok ayeti kerimeden hareketle dillendirmektedirler. Ayrıca mezhep imamlarının ve diğer ulemanın ittifakıyla cihadın farz-ı kifaye kabul ettiklerine atıf yapılarak IŞİD'in cihadı farz-ı ayn kabul eden görüşü çürütülür. Mektuba göre cihat, İslam'a özgü bir terimdir, dolayısıyla da bir başka Müslümana cihat ilan edilmesi söz konusu olamaz. Bu temel bir ilkedir ve tartışmaya açık değildir. Yine bir yerde/bölgede cihat yapılabilmesi için öncelikle anne-babanın izninin alınması gerektiği, Hz Peygamber'in hadislerine atıfla temellendirilir. Mektuba göre cihat iki kısımdır: Büyük Cihat- Küçük Cihat. İlki nefse karşı, ikincisi düşmana karşı yapılan cihattır. Cihat barışın, emniyetin ve huzurun temini için yapılır. Cihat başlı başına bir amaç değildir. IŞİD'in "Cihatsız Hayat Olmaz" şeklindeki sözünün Kurtubi'nin Enfal süresi 24. ayetine dair yorumunun yanlış anlamalarından kaynakladığı ifade edilir. Mektuba göre gerçek cihat kalbi diriltendir, cihat olmaksızın yaşam olabilir, çünkü Müslümanların savaş olmaksızın da yaşayacakları durumlar olabilir. Bu durumda cihat gerekli olmaz, İslam tarihinde bunun örnekleri çoktur.[79]

Mektuba göre cihat, ancak savunma amaçlı yapılır. Buna göre Müslümanlara karşı savaş açılması halinde karşılık verilir. Dolayısıyla kendilerine savaş açmayan hiç kimseye cihat ilan edilemez; kendilerine düşmanlık beslemeyen hiç kimseye düşmanlık

---

78 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 10 Haziran 2021)
79 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 10 Haziran 2021)

beslenmez. Mektupta IŞİD'in bağlamından kopartarak cihadın meşruiyeti için delil olarak bazı ayetleri kullanmaları eleştirilir; cihadın güvenlik, din hürriyetinin sağlanması, haksız yere ülkelerinden sürülmek gibi durumların olması halinde ancak meşru olacağı ifade edilir, ilgili ayetlerin de bu bağlamı izah etmek için nazil olduklarına vurgu yapılır. Görüş veya din farklılığı gerekçe gösterilerek saldırı savaşı yapılamaz. Ebu Hanife, İmam Malik, Ahmet b. Hanbel ve İbn Teymiyye'nin de aralarında olduğu birçok ulemanın bu konuda ittifak ettiği aktarılır.[80]

Mektuba göre cihadın gayesi ayette (Bakara 2/193) de ifade edildiği üzere dinin tamamının hâkim olmasını sağlamaktır. Benzer yaklaşımın Hz Peygamber'in hadislerinde de yer aldığı ifade edilir. Ancak naslarda fitnenin kalkacağı ve dinin hâkimiyeti istenen yerin, Arap yarımadası olduğu, bunun da Hz. Peygamber hayattayken gerçekleştiği ifade edilir; buradan hareketle genel geçer bir cihat anlayışının çıkarılmayacağı vurgulanır. IŞİD'in bu ve benzeri ayetlerde verilmek istenen mesajı ve ayetlerin nüzul sebeplerini anlayamadığı için, kendi durduğu noktayı meşrulaştırmak adına, ilgili naslardan çıkardığı cihat anlayışı kabul edilmez bulunur.[81]

Mektupta IŞİD'in cihat üslubu/yöntemi de eleştirilir. IŞİD'in yöntem olarak başvurduğu kafa kesme, insan yakma ve benzeri eylemlerin İslam düşünce tarihinde bir örneğinin olmadığı, aksine bunların Hz Peygamberin emirleriyle yasaklandığı ifade edilir. Hz. Peygamber'in: "Allah'ın adıyla O'nun yolunda savaşın. Allah'ı inkâr edenleri öldürün. Sakın haddi aşmayın, vefasızlık ve işkence etmeyin, müsle yapmayın, çocukları öldürmeyin." şeklindeki emirlerine muhalefet olduğu tespiti yapılır. Ancak IŞİD esirlere kötü muamelelerde bulunmaktadır ki bu, naslar tarafından yasaklanmıştır. IŞİD birçok bölgede binlerce masumu öldürmüştür, aslında bu yaptıkları savaş suçudur.[82]

Mektuba göre IŞİD'in Hz Peygamber'in bazı esirlere muamelesinden, mesela Bedir'de iki kişiyi öldürtmesinden hareketle kendilerinin öldürme eylemlerini

---

80 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 11 Haziran 2021)
81 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 11 Haziran 2021)
82 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 12 Haziran 2021)

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

temellendirmelerini kabul etmez ve bu insanların fiili olarak Peygamberimize karşı savaştıklarının altı özellikle çizilir. IŞİD'in Hz. Peygamber'in elinde binlerce esire yaptığı iyi muameleyi görmemesi eleştirilir, onların esirler konusunda ortaya koyduğu uygulamaların ne Kur'an'a ne de sünnete uyduğu ifade edilir.[83] Mektuba göre cihat, size karşı savaşana karşı savaş yapılır. Bunların çocukları aileleri ve size karşı savaşmayanlar öldürülmez. IŞİD bu konuda Hz. Peygamber'in bazı özel durumlara ilişkin emirlerini örnek göstererek kendini temellendirmeye çalışır. IŞİD Hz. Peygamber'in durumunu da kullanarak kendi yanlışlarına dinî açıdan meşruiyet kazandırmanın derdindedir.[84]

Mektup özetle Allah'ın kendini rahmet sıfatıyla tavsif ettiği, insanları da rahmeti gereği yarattığı, İslam'ın rahmet dini, Hz Peygamber'in de rahmet peygamberi olduğu ve rahmeti tamamlamak üzere gönderildiği ifade edilir. IŞİD'in bütün üstün özelliklerine rağmen İslam'ı şiddet üreten, sertlik yanlısı, saldırgan, öldürmeyi amaç edinen bir din olarak sunduğunu, bunun ise tamamen bir hata olduğu, bu din anlayışının İslam'a, Müslümanlara ve bütün dünyaya zarar verdiği ifade edilir. Şöyle bir çağrı yapılır: Bütün bu amellerinizi gözden geçirin, onlardan vazgeçin, tövbe edin, insanlara eziyet etmekten uzak durun, rahmet dinine geri dönün. Ayette (Zümer 39/53) ifade edildiği üzere "Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." En doğrusunu Allah bilir.[85]

Sonuç

IŞİD radikal dinî gruplar tarihinde eylem tarzı ve fikri altyapısı itibariyle oldukça farklı bir görüntüye sahiptir. IŞİD El-Kaide'nin ana rahminde dünyaya gelmiş olsa da zamanla El-Kaide'nin klasik çizgisinden farklılaşmış, onunla irtibatını tam anlamıyla koparmış radikal İslamcı bir harekettir. IŞİD'in ortaya çıkışında İslam toplumlarının yaşadığı sosyo-ekonomik, siyasi ve dinî meseleler; sömürge sonrası

---

83 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 12 Haziran 2021)
84 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 13 Haziran 2021)
85 "Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf (Erişim 13 Haziran 2021)

egemenliği elinde tutan despotik rejimler ve bu tür yapılanmaları protesto eden dirençli hareketlerin silahlı gruplara dönüşmesi etkili olmuştur.

IŞİD-değer ilişkisinde temel amaç, kendi idealleri uğruna savaşacak insan kaynağını sağlamak ve bu yapının varlığını sürdürecek ideolojiyi oluşturmaktır. Bunu da İslamî düşüncenin temel kavramları üzerinden inşa edilen bir din anlayışıyla yapmaktadırlar. Değer üretimi her türlü kısıtlamadan ve denetimden uzak internet ve benzeri yeni teknoloji araçlarıyla bazı kavramların üst değer olarak kodlanmasıyla gerçekleştirilmektedir. IŞİD kendi paradigmasının hâkim olmasını arzulamaktadır. Bunun için de gerçekleştirilmesi istenen ütopyanın büyü bozumuna uğramaması için farklılaşmaya yol açacak her türlü yöntem, fikir en başından reddedilir. Çünkü IŞİD, spekülatif olanın değil, sınırları net olan bir dünyanın peşindedir, aksi güvensizlik ve kaostur.

IŞİD kendini diğer akımlardan farklı kılmak için yeni paradigma inşasına yönelmiştir. Bu bağlamda üst değer üretmek için İslam'ın temel kavramlarını kendi düşünce sistematiği çerçevesinde tanımlamış ve ona göre anlamlar yüklemiştir. Bunu da 'nassların, kavramların ve şahısların istismarı' şeklinde üçlü bir sacayağıyla gerçekleştirmiştir. Nasslara zahiri bir anlayışla, bağlamlar ihmal edilerek sadece acil ihtiyaç duyulan konuya ilişkin hüküm çıkarmanın bir aracı olarak müracaat edilmiştir. Kavramlar düzeyinde *cihat, hilafet, hicret, İslam devleti, tağut, darulharb-darul İslam* gibi İslam düşüncesinde önemli bazı kavramlar birer üst değer olarak kodlanmış, oradan hem IŞİD ideolojisine şekil verilmeye çalışılmış hem de dünyanın farklı bölgelerinden insanların bu idealler uğruna canlarını vermelerini sağlayacak zeminler inşa edilmiştir. Bu noktada internet, sosyal medya uygulamaları ve çevrimiçi yayınlarla sunulan propaganda faaliyetleri oldukça etkili olmuştur. IŞİD, durduğu noktayı gelenekte ilgili kavramlara yüklenen anlamları ihmal ederek, dar bir bakış açısıyla, Kur'an ve sünnet olarak açıklamıştır. Bu yaklaşımları geleneğin ihmal edilmesinin yanında nevzuhur bir din anlayışı olarak görülmelerine neden olmuştur.

IŞİD-değer bağlamında odaklanılması gereken nokta istismar edilen kavramların yeniden ve doğru şekilde tanımlanmasıdır. IŞİD'in değer ve benzeri anlam

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

kategorilerini tanımlayacak entelektüel backgroundu yoktur. IŞİD mensuplarının zihni yapısı daha çok mutlak doğru olarak gördüğü inançları doğrultusunda anlamlar yüklediği kavramlar üzerinden sonuç odaklı çalışmaktadır. IŞİD, sınırları belli bir düşünce alanında sorun çözme odaklı çalışmaktadır. İnsan duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakından ilişkisi olan değerlerin eylemleri yönlendirmesi arzulanır. Bu arada IŞİD'in *cihat* kavramına yüklediği bu yeni anlam/yaklaşım Batı düşüncesinde İslam ile terör arasında doğrudan irtibat kurmak isteyenler için önemli fırsatlar sunmuştur. Onlara göre İslam'da cihat adıyla terör eylemleri yapan gruplar söz konusudur ve onlar varlıklarını, iddialarını meşrulaştırmak için bu cihat anlayışını devreye sokmaktadırlar.

Radikal gruplar eylemlerinin meşruiyetini sağlamak, bir anlamda genetik olarak aklanmak için otorite olarak gördükleri şahısların eserlerine sığınmaktadırlar. Bu bağlamda Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), İbn Teymiyye (ö. 7286/1328) Muhammed b. Abdülvehhâb (ö.1206/1792), Mevdudî (ö.1979), Seyyid Kutub (ö.1966) ve Abdullah Azzam (ö.1989) sayılabilir. Bu yaklaşım beraberinde çok sayıda sorunu da getirmektedir. Öncelikle görüşlerin bağlamlarının, tarihselliklerinin ihmal edilmesine, sosyolojik zeminin yok sayılarak adeta günümüz için ve her şarta yönelik söylenmiş çözüm araçları olarak kabul edilmesine yol açmaktadır. İbn Teymiyye'nin Moğollara karşı verdiği fetvaların adeta bugün "tağut" olarak görülen rejimlere dönük verilmişçesine okunması, böyle bir anlayışın sonucudur. İbn Teymiyye'nin düşünceleri kendi dönemine/bölgesine ait gerçekliklerle ve o dönemin/bölgenin koşulları bağlamında okunması gereken bir durumken, günümüzde İbn Teymiyye'nin ilmî gücünden/şöhretinden istifade etmek isteyen yapılar, bu tarihsel ve konjonktürel tüm bağlamı ihmal ederek davranış ve tutumları için onun durduğu noktayı meşruiyet zemini olarak görmektedirler.

Geleceği geçmişte arayan ya da gelecek için çok gerçekçi bir vizyonu olmaksızın geçmişle ilgilenen IŞİD'in ortadan kalkmadan önce İslam/Müslümanlara, insanlığa ne kadar zarar verebileceği sorusu hala sıcaklığını korumaktadır. Askeri operasyonlarla fiziksel varlığı sınırlandırabilecek bir keyfiyet olsa da esas olarak IŞİD'in uzamda işgal ettiği alanı doğru şeylerle doldurmadıkça, fikri kökenlerindeki

problemler açıkça ortaya konulmadıkça, inşa edilen paradigmanın kusurları gösterilmedikçe Irak'ta ve Suriye'de veya daha uzak bölgelerdeki çekiciliğini yok etmek mümkün olamayacaktır.

Kaynakça

"A Selection Of Military Operations By The Islamic State" *Dabiq* 12 (Sefer 1437), 24-29.

"A Selection Of Military Operations Conducted By The Islamic State" *Dabiq* 11 (Zilkade 1436), 28-30.

"A Selection Of Military Operations Conducted By The Islamic State" *Dabiq* 13 (Rebiülahir 1437), 14-20.

Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2015.

"From The Pages of History: Bāqıyah" *Dabiq* 12 (Sefer 1437), 17-19.

"Gerek Hafif ve Gerekse Ağır Olarak Savaşa Çıkın!" *Kostantiniyye* 2 (Şevval 1436), 20-34.

"Hashtag Terror: How ISIS Manipulates Social Media", Erişim 11 Mayıs 2021. How ISIS Islamic State Uses Social Media | ADL

"Hicretin Ahkamı", *Kostantiniyye* 7 (Zilkade 1437), 9-14.

"Hilafet'le Savaşmak Riddet Midir?", *Kostantiniyye* 2 (Şevval 1436), 34-49.

"Islam is The Religion Of The Sword Not Pacifism" *Dabiq* 7 (Rebiülahir 1436), 20-25.

"İstişhadi Operasyonların Caizliği ve Fazileti", *Kostantiniyye* 3 (Zilhicce 1436), 32-44.

"Kıtal Cihadında Yer Almayan Bu Farzı Terk Etmiştir", *Kostantiniyye* 3 (Zilhicce 1436), 26-32.

"Know Your Enemy: Who Were the Safawiyyah?" *Dabiq* 13 (1437), 10-14.

"Mürted Kardeşler", *Kostantiniyye* 6 (Receb 1437), 15-34.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

"Nasheed-Ya Junud Al Haqq Hayya", Erişim 12 Mayıs 2021. https://archive.org/details/YaJunudAlHaqqHayya_201509

"Risale Meftuhah" http://lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf Erişim 10 Haziran 2021.

"Tawhīd And Our Duty to Our Parents", "The Evil Of Division And Taqlīd" Dabiq, 10 (Ramazan 1436), 14-18.

"The Evil Of Division And Taqlīd", *Dabiq* 11 (Zilkade 1436), 10-16.

"The Râfidah From Ibn Saba' to the Dajjâl", *Dabiq* 13 (Rebiülahir 1437): 32-46.

"The Virtues of Ribat For The Cause of Allah", *Dabiq* 9 (Şaban 1436), 8-14.

"Yaşayan da Açık Bir Delille Yaşasın" Şeyh Mücahid Ebu Muhammed El Adnani Eş Şami'nin konuşması", *Kostantiniyye* 7 (Zilkade 1437), 47-56.

Abubaker, Sarkan Salman. "IŞİD'in İdeolojisi: Cihadi Selefilik", *Lectio Socialis Research Article* 4/2 (2020), 97-112.

Alfifi, Majid- vd., "Measuring the Impact of ISIS Social Media Strategy", Erişim 11 Mayıs 2021. https://snap.stanford.edu/mis2/files/MIS2_paper_23.pdf

Alkan, Necati. El Kaide'den IŞİD'e Din Şiddet ve Terörizm. Ankara: Karınca Yay, 2016.

Armstrong, Karen, *The Battle for God: A History of Fundamentalism*. New York: The Random House Publishing, 2001.

Arslan, Ali. "Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/1 (2011), 1-12.

Atay, Salim, "Türk Yönetici Adaylarının, Siyasal ve Dinî Tercihleri ile Yaşam Değerleri Arasındaki İlişki". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3, (2003), 87-120.

Avcı, Engin. *Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı Örneği.* Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Awan, Akil N. *Terör Örgütlerinin Sosyal Medya Kullanımı: IŞİD Örneği*. ORSAM. 2017. https://www.orsam.org.tr/tr/teror-orgutlerinin-sosyal-medya-kullanimi-isid-ornegi/

Aydınalp, Halil. *İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör.* Ankara: Birleşik Yayınevi, 2011.

Bapir, Ali, *Tekfir Anlayışını Yıkmak*, çev. Hasan Kutulma. İstanbul: Etiket Yayınları, 2019.

Berger, J.M.-Jonathon Morgan. *The ISIS Twitter Census Defining and describing the population of ISIS supporters on Twitter,* The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World (Analysis Paper), 2015. https://www.brookings.edu/research/the-isis-twitter-census-defining-and-describing-the-population-of-isis-supporters-on-twitter/

Cevizci, Ahmet. *Felsefe sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.

Çayır, Kenan. *Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Diyanet İşleri Başkanlığı. *DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları.* Ankara: Diyanet İşleri Yayınları, 2015.

Eren, Hasan vd., *Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Esposito, John L, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*. New York: Oxford Universty Press, 2002.

Grossman, Annabel, "Twitter Ceo Reveals Isıs Has Threatened To Kill Him After Site Shut Down Jihadist Accounts" Erişim 11 Mayıs 2021. Twitter CEO reveals ISIS has threatened to kill him after site shut down jihadist accounts | Daily Mail Online.

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism* (New York: Colombia University Press, 2006.

https://wearesocial.com/digital-2020 Erişim: 11 Mayıs 2021

İşcan, M. Zeki. *Gelenekten Geleceğe İslami Düşüncede Yenilik*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.

İşcan, M. Zeki. *Selefilik: İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.

Janet Reitman, "The Children of ISIS", Erişim 20 Mayıs 2021. https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/the-children-of-isis-42701/

Juergensmeyer, Mark. *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence.* California: University of California Press, 2000.

Kaya, Sezgin. "Uluslararası Terörizmin Gelişimi ve Dini Motivasyonlu Terör Olgusu", *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/1 (2017), 53-79.

Kirman, M. Ali "Küresel Bir Sorun Olarak Din ve Şiddet". *Dinî Araştırmalar*, ,7/20 (2004), 315-332.

Kuşdil, M. Ersin- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. "Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı". *Türk Psikoloji Dergisi* 15/45 (2000): 59-76.

Leverett, Hillary Mann. "ISIS Sends out "90,000 Social (Media) Messages a Day.", Erişim 15 Nisan 2021. https://www.politifact.com/factchecks/2015/feb/19/hillary-mann-leverett/cnn-expert-islamic-state-posts-90000-social-media-/

Martins, Ralph, "Anonymous' Cyberwar Against ISIS and the Asymmetrical Nature of Cyber Conflicts", The Cyber Defense Review , 2/3 (2017), 95-106.

Mullen Jethro, "What is ISIS' appeal for young people?", Erişim 5 Nisan 2021. https://edition.cnn.com/2015/02/25/middleeast/isis-kids-propaganda/

Musharbash, Yassin, "An Analysis of 3000 Islamic State Entry Documents", Erişim 10 Mayıs 2021. http://abususu.blogspot.com/2016/04/an-analysis-of-3000-islamic-state-entry.html

Özyiğit, Ercan. Radikal İslam'ın Söylemi: İslam'da Beden Siyasetleri: Cihat, İntihar Eylemleri. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016.

Ries, Brian, " Twitter's Terrorist Policy", Erişim 15 Nisan 2021. https://www.thedailybeast.com/twitters-terrorist-policy

Schmitt, Eric , "U.S. Intensifies Effort to Blunt ISIS' Message", Erişim 11 Mayıs 2021. https://www.nytimes.com/2015/02/17/world/middleeast/us-intensifies-effort-to-blunt-isis-message.html?_r=0

Sevinç, Bayram. *Terör Endüstrisi: Din ve Şiddet.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.

Springer, Devin R., James L. Regens, and David N. Edger. *Islamic Radicalism and Global Jihad*, edited by Devin R. Springer ve diğerleri. Georgetown University Press, 2009.

Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.

Şenol, Dolunay-Erdem, Sezgin-Erdem, Elif. "Işid Terör Örgütünün İletişim ve Propaganda Teknikleri" *II. Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu: Ortadoğu'da Devlet, Devlet-Dışı Aktörler ve Demokrasi* (Kırıkkale 2016), 192-202.

Taşdemir, Erdem. "Sosyal Medyada Terör Propagandası: Deaş Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 5/2 (2017), 726-752.

Taştekin, Fehim. Karanlık Çöktüğünde IŞİD: Din Adına Şiddetin Dünü ve Bugünü. İstanbul: Doğan Kitap 2016.

Toplumbilimi Yazıları, der. ve çev. Adil Çiftçi.İzmir: Anadolu Yayınlar,1999.

Türkiye ve Terörizm Rapor, Haz. Türkiye Barolar Birliği. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.

Uysal, Enver, "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler-İslamî Erdemler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1(2003), 51-69.

Weiss, Michel-Hassan Hasasan, *IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü.* çev. E. Arzu Kayhan. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.

Yavuz, Sefer, *Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma* (*Çorum Örneği*). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, Doktora Tezi 2008) 27.